

**Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje:
modelio kaita ir situacijos analizė**

Vilnius, 2006

UDK 325.1 (474.5)
Si-112

Recenzentai: prof. habil. dr. Arvydas Matulionis;
prof. habil. dr. Vlada Stankūnienė.

Kalbos redaktorė: Živilė Andriūnienė.

Autorė dėkoja Švedijos tarptautinei plėtros agentūrai SIDA už finansinę paramą išleidžiant knygą; Ritai Augutienei, padėjusiai rengiant skyrių 3.3; Linai Rogaitei, rengiant skyrių 1.1; prof. habil. dr. Arvydui Matulioniui ir prof. habil. dr. Vlada Stankūnienei už vertingas pastabas.

ISBN 9955-697-03-2

© Tarptautinė migracijos organizacija
© Audra Sipavičienė

Visos teisės saugomos. Kopijuoti visą ar dalimis, taip pat naudoti komerciniais tikslais be autorės ar Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuro raštiško leidimo draudžiama.

Turinys

Įvadas	4
1. Tarptautinės migracijos modelio kaita: teorijos ir empirikos sąsajos	6
1.1. Teorinės migracijos priežastingumo įžvalgos	6
1.2. Inovaciniai migracijos tyrimų metodai: etnotyrimas	8
1.3. Migracijos modelio ir tipų pokyčiai	10
2. Masinės emigracijos iššūkiai Lietuvai	14
2.1. Migracijos situacijos vertinimas	14
2.2. Migracijos veiksnių analizė	16
2.3. Masinės emigracijos pasekmės	17
2.4. Protų nutekėjimas	19
3. Migracijos virsmas verslu	24
3.1. Ekonominiai ir kriminaliniai migracijos aspektai	24
3.2. Nelegali imigracija ir migrantų tranzitas per Lietuvą	26
3.3. Prekyba žmonėmis Lietuvoje	31
Literatūra	40

Įvadas

Vienas šiuolaikinės visuomenės raidos bruožų yra nepaprastai išaugęs gyventojų migracinis mobilumas, ypač būdingas pokomunistinėms šalims, tarp jų ir Lietuvai. Kaip ir daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių, Lietuvoje vykstantys politiniai, socialiniai bei ekonominiai pokyčiai padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui. Iki 1990-ųjų stebėtą pastovų gyventojų priaugį dėl migracijos iš buvusios SSRS (vidutiniškai 6–8 tūkst. žmonių per metus) pakeitė masinė emigracija, praėjusį dešimtmetį siekusi vidutiniškai 20–25 tūkst. žmonių kasmet. Dėl įvairių priežasčių, tarp jų ir dėl migracijos politikos liberalizavimo, ne tik išaugo migracijos mastas ir pasikeitė geografija, bet keičiasi ir jos tipai. Šalia „tradicinės“ emigracijos/imigracijos vis labiau dominuoja trumpalaikė migracija (atliekanti iš esmės tik ekonominę funkciją, nenutraukiant socialinių saitų), nepilnos šeimos migracija (tėvai be vaikų, vienas iš sutuoktinių), plečiasi vadinamoji nereguliari migracija tiek į Lietuvą, tiek iš jos, pasireiškia ir kraštutinės tokios migracijos formos – prekyba žmonėmis, ypač moterimis.

Tokia intensyvi ir įvairialypė migracija daro labai didelę įtaką visoms Lietuvos gyvenimo sritims. Net vertinant tik kiekybinius šio proceso aspektus, emigracija turėjo nemažos įtakos Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimui, o netiesiogiai – ir kitiems demografiniams bei socialiniams ekonominiams procesams. Masinis darbo jėgos išvykimas sąlygoja, kad kai kuriuose šalies ūkio sektoriuose pradeda trūkti darbo jėgos ir tenka ieškoti alternatyvių apsirūpinimo darbo jėga variantų, tokių kaip darbuotojų importas iš kitų šalių. Vienas labiausiai nerimą keliančių dalykų – jau kuris laikas stebimas vadinamasis protų nutekėjimas, t. y. aukštos kvalifikacijos darbo jėgos praradimas ir dėl to mažėjantis šalies ekonominis/inovacinis/konkurencinis potencialas. Kai kurios migracijos formos (nelegali migracija, prekyba žmonėmis) turi net kriminalinį atspalvį ir gali būti įvardytos kaip grėsmė visuomenės saugumui, kaip terorizmo ir etninių konfliktų grėsmė. Tad tyrimų migracijos srityje aktualumas nekelia abejonių. Tačiau nors ši problema itin aktuali, mokslinių tyrimų ir tyrėjų šioje srityje Lietuvoje yra neadekvačiai mažai. Tam yra objektyvių ir subjektyvių priežasčių.

Pirmiausia reikia pažymėti, kad iki 1990 metų tarptautinės migracijos tyrimai Lietuvoje buvo tabu. Informacija apie tarptautinę migraciją ir net apie vadinamąją tarprespublikinę migraciją buvo tarnybinio naudojimo ar net slapta, tad jokie išsamesni demografiniai ar sociologiniai tyrimai šioje srityje nebuvo atliekami. 1989–1990 metais pradėta, galima sakyti, nauja socialinių mokslų kryptis Lietuvoje – tarptautinės gyventojų migracijos tyrimai.

Šioje knygoje pateikiamos išvalgos paremtos tiek autorės tyrimais, darytais statistinės/archyvinės medžiagos ar viešosios nuomonės apklausų pagrindu, tiek atliekant originalius sociologinius, tarp jų ir giluminius kokybinius, atvejų tyrimus. Knygoje naudojami įvairūs tarptautinių projektų rezultatai:

- Projektas „Emigracijos iš Rytų ir Centrinės Europos priežastys ir pasekmės (Lietuva)“ atliktas 1993–1996 metais koordinuojant Jungtinių Tautų Europos ekonominės komisijos Gyventojų aktyvumo padaliniui. Vykdamas projektą, taikytas etnotyrimo metodas, siekiant įvertinti emigracijos iš Lietuvos priežastis ir pasekmes bei migracijos modelių ir strategijų kaitą;
- 1993–1995 metais atlikti Europos Komisijos koordinuojamo projekto „Migracija Rytai–Vakarai: protų nutekėjimas“ tyrimai, skirti įvertinti mokslininkų emigracijos iš Lietuvos mastą ir pasekmes;
- 1996 ir 2000/2001 metais pagal Tarptautinės migracijos organizacijos (TMO) koordinuojamus projektus atlikti nelegalios migracijos į Lietuvą ir migrantų tranzito per Lietuvą tyrimai bei lyginamoji analizė;
- 1997 metais pagal Tarptautinės darbo organizacijos koordinuojamą projektą „Užsieniečių darbas Rytų ir Centrinėje Europoje“ atlikti darbo migracijos iš Lietuvos ir nelegalaus užsieniečių darbo Lietuvoje tyrimai;
- 2000–2005 metais pagal TMO ir kitų organizacijų koordinuojamus bei remiamus projektus atlikti prekybos žmonėmis iš Lietuvos įvairiapusiai tyrimai, naudojant tiek kiekybinius, tiek kokybinius sociologinius metodus, ekspertų apklausas.
- Nuo 1998 metų, dalyvaujant Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos Tęstinio tarptautinės migracijos stebėsenos (SOPEMI) projekto darbe, nuolat atliekami migracijos procesų ir migracijos politikos Baltijos šalyse (nuo 2003 metų – Lietuvoje) monitoringas ir analizė.

Atlikti tyrimai leidžia ne tik įvertinti tarptautinės migracijos Lietuvoje priežastis, pasekmes, įtaką kitiems demografiniams, socialiniams bei ekonominiams procesams, bet ir formuoti migracijos politikos strategines gaires, kurios buvo pasiūlytos respublikinėje programoje „Lietuvos gyventojai 1991–2005“ bei 2003 metais rengiant „Nacionalinę gyventojų (demografijos) politikos strategiją“.

Šioje knygoje pateikti rezultatai migracijos tyrimų, atliktų trimis pagrindinėmis kryptimis:

- Tarptautinės migracijos modelio kaita: teorijos ir empirikos sąsajos;
- Masinės emigracijos iššūkiai ir problemos Lietuvoje;
- Migracijos virsmas verslu: nelegalios migracijos ir prekybos žmonėmis analizė.

1. Tarptautinės migracijos modelio kaita: teorijos ir empirikos sąsajos

1.1. Teorinės migracijos priežastingumo išvalgos

Nors pasaulyje migracijos procesų tyrimai sparčiai plečiasi, teorinių studijų ar teorinių apibendrinimų vis dar palyginti nedaug. Lietuvoje teoriniu lygmeniu atliktų migracijos tyrimų beveik nėra. Net ir daugeliui mokslo atstovų šiuolaikinės migracijos teorijos tebėra *terra incognita*, o dominuojantis migracijos priežastingumo supratimas atėjęs iš XIX amžiaus ekonominių koncepcijų – migracijos procesai aiškinami ekonominiais ar tiesiog darbo užmokesčio skirtumais kilmės ir tikslo šalyse. Tai savo ruožtu apsprendžia ir empirinių tyrimų kryptis. Tačiau jau 1990-ųjų metų pradžioje pradėtų pirmųjų migracijos srautų tyrimų rezultatai parodė, kad toks migracijos priežastingumo traktavimas nepakankamas. Siekiant plėtoti migracijos tyrimus ir ypač norint analizuoti tuo metu netradicinių migracijos tipų ir formų raidą, buvo būtina gilintis ir kritiškai apžvelgti tarptautinės migracijos esmines prielaidas.

Reikia pabrėžti, kad vientisos tarptautinės migracijos teorijos iš tiesų nėra, migracijos priežastingumas aiškinamas skirtingais lygmenimis (individo, šalies, globaliu), be to, veiksniai, sukeliantys migracijos procesus, ir veiksniai, palaikantys jau prasidėjusią migraciją, dažnai yra skirtingi (Massey et al., 1993).

Teoriniu lygmeniu analizuojant migracijos procesus, galima būtų išskirti keturias pagrindines veiksnų, skatinančių tarptautinę migraciją, grupes:

1. Struktūriniai veiksniai, kurie skatina emigraciją besivystančiose visuomenėse.
2. Struktūriniai veiksniai, kurie pritraukia imigrantus išsivysčiusiose industrinėse visuomenėse.
3. Veikėjų, kurie reaguoja į šiuos veiksnius migruodami į užsienio šalis, motyvai, tikslai ir siekiai.
4. Socialinės bei ekonominės struktūros, kurios išskyla sujungdamos siunčiančias bei priimančias visuomenes.

Struktūrinius veiksnius, skatinančius emigraciją mažiau išsivysčiusiose šalyse (ar politinių bei ekonominių pokyčių atveju), pasaulio sistemų teorija (Petras, 1981; Morawska, 1990, kt.) aiškina ekonomikos globalizacija, kuri pasireiškia kapitalistinės rinkos atėjimu į mažiau išsivysčiusias šalis, kur rinka dar labai silpna. Toks įsiskverbimas besivystančiose šalyse sukelia socialinius, ekonominius, politinius ir kultūrinius pokyčius, kurie sugriauna nusistovėjusią socialinę bei ekonominę tvarką ir taip suardo kasdienį, įprastą

žmonių gyvenimo būdą. Šie pokyčiai verčia žmones ieškoti naujų ekonominio išlikimo strategijų (Okólsky, 2001), viena kurių, kaip teigia neoklasikinės ekonomikos teorija, yra savo darbo jėgos pardavimas naujai atsirandančiose rinkose. Esant tokiai padėčiai, migracija pasireiškia dviem kryptimis: iš kaimo į miestą arba iš savo šalies į labiau išsivysčiusią šalį, kadangi tiek miestuose, tiek išsivysčiusiose užsienio šalyse, kaip teigia neoklasikinė ekonominė migracijos teorija, darbas apmokamas geriau (Todaro, 1976). Tačiau tarp šalių darbo užmokesčio skirtumai yra žymiai didesni, todėl emigracijos mastai didėja – susikuria mobili darbininkų populiacija, kurios motyvaciją išvykti iš savo šalies stiprina ir nestabili ekonominė padėtis bei socialinių garantijų nebuvimas arba neefektyvus jų įgyvendinimas (naujoji ekonominė teorija). Visi paminėti veiksniai sukuria nekvalifikuotos migruojančios darbo jėgos pasiūlą.

Struktūrinius veiksniai, kurie pritraukia imigrantus į išsivysčiusias šalis, aiškina pasaulio sistemų, segmentuotos darbo rinkos ir neoklasikinės makroekonomikos teorijos (Massey, 1999). Išsivysčiusiose šalyse postindustriniai pokyčiai padalija darbo rinką į kelis sektorius. Viena jų darbas stabilus, gerai apmokamas, jam atlikti reikia aukštos darbuotojo kvalifikacijos. Jį sąlyginai galima pavadinti aukštos kvalifikacijos darbo sektoriumi. Kitas darbo rinkos sektorius siūlo prastai apmokamus, nereikalaujančius aukštos kvalifikacijos, neprestižinius ir dažnai sunkius fizinius darbus, kurie nesuteikia socialinio kilimo galimybių. Šį darbo sektorių sąlyginai galima pavadinti nekvalifikuoto darbo sektoriumi. Išsivysčiusiose visuomenėse didžioji jos narių dalis susitelkusi pirmajame, aukštos kvalifikacijos darbo rinkos, sektoriuje ir į antrąjį, nekvalifikuoto darbo sektorių, dirbti neina, tačiau paslaugų, teikiamų antrojo sektoriaus, paklausa išlieka didelė arba didėja, nes dirbantieji pirmajame darbo rinkos sektoriuje yra didžioji visuomenės dalis ir jie pajėgūs jas nusipirkti. Taip susiformuoja nekvalifikuotos darbo jėgos paklausa išsivysčiusiose šalyse, kurios vietinė darbo rinka nepajėgi užpildyti ir kuri todėl pritraukia nekvalifikuotus darbininkus iš besivystančių šalių (dvigubos darbo rinkos teorija, Piore, 1979). Imigrantai patenkina tą darbo jėgos poreikį, kuris struktūriškai inkorporuotas į modernią postindustrinę visuomenę.

Vykstant imigracijai, kaip teigia pasaulio sistemų teorija, ekonomikos globalizacijos procesai sukuria ir **transportavimo bei komunikacijos kanalus**, palankią imigracijai politinę ir kultūrinę aplinką, siekiant palengvinti žmonių judėjimą ir sumažinti imigracijos sąnaudas. Kita vertus, patys imigrantai, kaip teigia socialinio kapitalo ir migracijos tinklo teorija, sukuria **migrantų tinklus**, neretai šešėlinius, kurie palengvina būsimų imigrantų atvykimą ir adaptaciją (Taylor, 1986, Gurak, Caces, 1992). Atvykėliai įsikuria tam tikrose teritorijose dažniausiai pagal etninę priklausomybę, dirba tam tikrose darbo rinkos sektoriuose, sukuria tam tikrus kontaktus su aplinka. Jau atvykę imigrantai

padeda naujiems imigrantams atvykti į šalį, susirasti darbo, gyvenamąją vietą, suteikia reikalingą informaciją, o tai palengvina ir paspartina adaptaciją. Tokių migrantų tinklų buvimas skatina ir kitus tautiečius vykti į tą šalį. Šiuos reiškinius galima būtų pavadinti socialinėmis bei ekonominėmis struktūromis, kurios sujungia siunčiančias bei priimančias visuomenes. Ilgainiui kai kurios jų tampa savarankiškais migracijos veiksniais.

Tarptautinė **migracija turi grįžtamąjį poveikį** tiek asmens motyvacijai, tiek socialinėms ir ekonominėms struktūroms (kumuliatyvaus priežastingumo teorija, Myrdal, 1957; Stark, Taylor, Yitzhaki, 1986; Stark, 1991). Tai užtikrina pastovų imigracijos vyksmą bei dinamiką. Migracinis elgesys siunčiančiose visuomenėse plinta keisdamas vietinę kultūrą ir emigracija tampa lygi kitoms gyvenimo strategijoms. Priimančiose šalyse, nepaisant imigracinės politikos griežtėjimo, steigiasi migrantus remiančios humanitarinės institucijos, sukurtos pačių migrantų, kurios palaiko ir remia tarptautinę migraciją (Massey, 1999).

Tarptautinei migracijai veikiant pagal ekonomikos dėsnius, atsiranda tokių, kurie tuo pasinaudoja pelnui gauti – migracija tampa verslu, o nelegalios jo formos dažniausiai pasireiškia prekyba žmonėmis ir migrantų kontrabanda. Šiuolaikinės telekomunikacijos ir transportavimo priemonės palengvina šiuos procesus.

Tad migracijos veiksniai gali būti labai įvairūs ir nustatyti, kurie jų konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią įtaką migracijos srautų formavimui, galima tik empiriniais tyrimais. Antra vertus, kadangi migracijos veiksniai veikia įvairiais lygmenimis, vieno kurio nors metodo taikymas tyrimuose duotų greičiausiai iškreiptą vienpusį vaizdą. Pvz., statistinė analizė leidžia vertinti makrolygio veiksnius, tuo tarpu migrantai patys dažniausiai gali nurodyti tik artimiausias mikrolygio priežastis. Todėl autorė, atlikdama įvairius tyrimus, kurių rezultatai pateikiami šioje knygoje, peržengė tradicinių tyrimo metodų ribą ir migracijos procesus analizavo mikro-, mezo- ir makrolygmenimis, derindama tiek duomenų rinkimo šaltinius ir būdus, tiek jų interpretaciją.

1.2. Inovaciniai migracijos tyrimų metodai: etnotyrimas

Gyventojų migracija, ypač šiuolaikinėje visuomenėje, yra labai dinamiškas daugialypis procesas, todėl, norint vertinti migracijos raidą, gilumines priežastis, modelių genezę ir kaitą, tradicinių sociologinių, statistinių ar demografinių metodų, kaip ir tiriant kai kuriuos kitus socialinius procesus, nebepakanka (Hakim, 1987).

Ilgą laiką migracijos tyrimuose buvo taikomi tik statistiniai demografiniai ar kiekybiniai sociologiniai metodai. Tačiau naujomis sąlygomis jie pasirodė kiek vienpusiški, nes nesuteikia galimybės tirti tokių migracijos tipų kaip nelegali migracija, grįžtamoji migracija, švytuoklinė migracija ir pan., nors jų įtaka kitiems socialiniams ir ekonominiams procesams dažnai net didesnė nei pastovios migracijos. Tad tiriant gyventojų migraciją praėjusio dešimtmečio viduryje pirmą kartą Rytų ir Vidurio Europoje (Lietuvoje, Lenkijoje ir Ukrainoje) buvo suderinti kiekybiniai bei kokybiniai metodai ir panaudotas vadinamasis **etnotyrimas (ethnosurvey)**, adaptuotas Lietuvos sąlygoms (International, 1997), t. y. buvo sujungta įvairaus lygio duomenų rinkimo technika, tame pačiame tyrime naudojant etnografinius, sociologinius ir statistinius metodus, siekiant, kad kiekybiniai ir kokybiniai metodai vienas kitą papildytų ir papildytų būtent ten, kur yra kito metodo silpniausios vietos. Etnotyrimas – tai būdas suprasti socialinius reiškinius, kurie slepiasi po apibendrinta statistika (Massey, 1993). Pavyzdžiui, Lietuvoje kiekybiniais metodais buvo tiriamos gyventojų/ namų ūkių migracinės nuostatos, patirtis, pasekmės (masiniai procesai, dažnai faktologija), o etnografinis antropologinis metodas ir specialiai išskirtų atvejų kokybiniai tyrimai suteikė galimybę pažvelgti į giluminius ryšius, biografijas, migracijos strategijų ir modelių pokyčius.

Statistinės archyvinės analizės ir kiekybinių sociologinių tyrimų metodais (pvz., pusiau struktūrizuotomis anketomis) nustatytas pagrindines migracijos priežastis, tendencijas, problemas, atskleidžiami ir giluminės analizės poreikiai bei kryptys, kurios ne tik leidžia gauti papildomą kokybinę informaciją, bet neretai priverčia koreguoti ir kiekybinių duomenų interpretaciją.

Tiriant Lietuvos gyventojų migracijos bendrąsias tendencijas ir formas, kiekybiniais metodais buvo nustatytos pagrindinės migracinės elgsenos strategijos (komercinė, nelegalaus darbo, mokslo), kurios vėliau, taikant atvejo tyrimo metodologiją (Hamel, 1992; Yin, 1992; Payene, 1981), buvo tiriamos papildomai (t. y. tiriami niuansai, ryšiai, migracijos tinklai, infrastruktūra ir t. t.). Toks metodų derinimas ne tik leido įvardyti pagrindines migracijos formas, nustatyti migracijos priežastis ir pasekmes, bet ir pažvelgti į ateitį – kuria linkme kryps migracijos srautai, kokia laikinos trumpalaikės migracijos virsmo *de facto* emigracija tikimybė (Frejka, Sipavičienė et al., 1995). Šio tyrimo metu sukurta/adaptuota metodologija vėliau buvo naudojama migracijos tyrimams Rusijoje bei Nyderlanduose.

Atliekant protų nutekėjimo tyrimus, buvo derinami archyvinių duomenų rinkimas, realios ir potencialios mokslininkų migracijos sociologiniai tyrimai, ekspertų apklausa, kt. (Mobility, 1996). Tik derinant įvairius tyrimo ir duomenų rinkimo metodus buvo galima gauti patikimus rezultatus.

Tiriant nelegalią migraciją, buvo derinami kiekybiniai bei kokybiniai (šiuo atveju ir biografiniai) tyrimo metodai. Tai leido ne tik nustatyti tokios migracijos priežastis, maršrutus ir būdus, bet ir nelegalių migrantų, sulaikytų Lietuvoje, tipologiją (Tureikytė, Sipavičienė, 2000), priklausomai nuo to, kokia pagalba jie naudojasi kelyje ir tikslo šalyse, kiek svarbus yra gabentojų/tarpininkų vaidmuo ir kokios priemonės būtų efektyviausios, įgyvendinant nelegalios imigracijos prevenciją ir užkardimą (Sipavičienė, 1997b).

Prekybos žmonėmis tyrimų atveju, kai tenka apklausti ypač pažeidžiamus asmenis, tik netradicinių ir neformalių giluminių interviu (dažnai longitudinalinių ar pakartotinių) būdu galima surinkti norimą informaciją (Prekyba, 2004a). Tai ypač pasakytina apie verbavimo būdų, psichologinės kontrolės ir įvairių manipuliacijų priemonių tyrimą. Ištyrus migracijos veiksnius, įtraukimo būdus bei socialinę aplinką, buvo identifikuotas padidintos rizikos asmenų portretas (Prekyba moterimis, 2004b)

Galima daryti išvadą, kad šiuolaikinėje dinamiškoje visuomenėje, tiriant įvairius migracijos srautus, kai migracijos modeliai nuolat kinta, tradicinių statistinių, demografinių bei sociologinių metodų dažnai nepakanka – būtini ir giluminiai kokybiniai tyrimai, norint atskleisti gilumines priežastis bei migracijos ir kitų socialinių procesų tarpusavio ryšius.

1.3. Migracijos modelio ir tipų pokyčiai

Tyrimų rezultatai rodo, kad per pastaruosius 10–15 metų Lietuvoje įvyko keli migracijos srautų, modelių ir strategijų pokyčio etapai. Dešimto dešimtmečio pradžioje, palyginti su sovietinio periodo migracija, įvyko esminis lūžis: imigraciją keičia emigracija, migracijos srautai ima krypti iš rytų į vakarus, plečiasi geografija, ilgalaikę migraciją keičia įvairios trumpalaikės, bet labai dažnos išvykos į kitas šalis, migracijoje atsiranda verslo elementų. Remiantis autorės atliktais tyrimais, galima būtų išskirti šiuos esminius to laikotarpio (dešimto dešimtmečio pradžia) migracijos bruožus:

- Migracija tampa viena iš lygiaverčių (ar papildančių) išgyvenimo/ekonominės veiklos strategijų; beveik 90 procentų namų ūkių (arba 32 proc. suaugusių gyventojų) turėjo migracinės patirties (International..., 1997);
- Intensyvėjančią migraciją lydi trumpėjanči migracijos trukmė: per 80 proc. to laikotarpio išvykų į užsienį sudarė trumpesnė nei vieno mėnesio migracija. Pastovią migraciją keičia įvairios kitos mobilumo formos;
- Keičiasi migracijos srautų kryptis iš rytų (buvusi SSSR) į vakarus, tačiau šis pasikeitimas nebuvo toks drastiškas ir staigus, kaip tikėtasi

(neadekvatus Lietuvos geopolitinės orientacijos pasikeitimui), nes asmeniniai santykiai ir ankstesnių metų ekonominiai ryšiai bei ekonominiai interesai turi ne mažesnę įtaką migracijai nei politiniai veiksniai (Sipavičienė, 2000);

- Naujoje emigracijoje dominuoja šalys, kur jau anksčiau įsikūrusios lietuvių diasporos: Lenkija, Vokietija, JAV, o trumpalaikių migracijų geografią apsprendžia daugiausia ekonominis interesas (International, 1997).

Šio periodo migracijos procesų makrolygio analizė leido išskirti tris pagrindines veiksmų grupes: **politinius, ekonominius ir socialinius**. Politinių veiksmų įtaka (migracijos politikos liberalizavimas, šalies politinės orientacijos pasikeitimas, kt.), nors ir buvo labai ryški, buvo trumpalaikė ir vėliau tapo foninė, kurioje jau dominuoja kiti veiksniai. Socialiniai veiksniai (pvz., nesaugumo jausmas – tiek fizinio, tiek socialinio; perspektyvų nematymas, kt.) taip pat turėjo stiprų išstumiantį poveikį – praėjusio dešimtmečio viduryje net 23 proc. respondentų nurodė, kad jaučiasi nesaugūs Lietuvoje ir norėtų išvykti.

Pagrindiniai to meto migracijos motyvai – ekonominiai: daugiau nei pusė respondentų nurodė, kad migracija galėtų/turėtų pagerinti jų namų ūkių ekonominę padėtį, migracija neretai vertinama kaip alternatyva darbui Lietuvoje. Ekonominės migracijos įgyvendinimo būdai 1990-aisiais buvo gana įvairūs: dominavo komercinės kelionės (36 proc.) ir migracija verslo reikalais (26,4 proc.). Darbo (legalaus ir nelegalaus) migracija tesudarė tik 8,4 proc. (1.1. lentelė).

1.1. lentelė

Lietuvos gyventojų migracijos priežastys (1992–1994 m., procentais)

	Iš viso	Buvusios SSRS šalys	Kitos šalys
Darbo migracija	8,4	8,8	9,9
Mokslas	11,6	2,6	14,2
Šeimos santykiai	3,7	1,8	3,7
Komercija	36,1	33,3	36,4
Verslas	26,4	37,7	24,1
Sportas, kultūra	4,7	3,5	5,6
Draugų lankymas	9,7	11,4	7,4
Kita	3,4	5,3	1,2
Iš viso *	104	104,4	102,5
Iš viso (skaičius)	216	114	162

Šaltinis: *International, 1997*

* Respondentai galėjo nurodyti ne vieną, o kelias priežastis, todėl bendras atsakymų skaičius viršija 100%.

Apibendrinant 1990-aisiais darytus tyrimus, galima teigti, kad migracija nustoja būti gyvenimo vietos pasirinkimo būdas/strategija, ji vis labiau virsta ekonomine (kartais išgyvenimo) strategija ar socialinio mobilumo kanalu.

Tuo metu dominavusios migracijos strategijos dažniausiai buvo nukreiptos tik į greitą ekonominę naudą ir dauguma migrantų neketino ilgam įsikurti užsienyje. Netiesiogiai tą patvirtina ir faktas, kad didžiausi mobilumo indeksai buvo tarp asmenų, turinčių pastovų darbą Lietuvoje, ir namų šeimininkų – atitinkamai 1,36 ir 1,40 (1.2. lentelė). Tačiau realus gyvenimas neretai koreguoja nuostatas. Kaip rodo vėlesni tyrimai, įgauta patirtis užsienyje, ten turimas kad ir nelegalus darbas bei nutrūkę socialiniai saitai Lietuvoje palengvina emigracijos sprendimo priėmimą, tad nemaža dalis trumpalaikių migracijų virsta emigracija. Pastaraisiais metais migracijos modeliai ir strategijos toliau keičiasi.

1.2. lentelė

Lietuvos gyventojų mobilumo indeksai pagal užimtumo statusą (1992–1994 m.)

Užimtumo statusas	Indeksas
Turintis pastovų darbą	1,36
Turintis laikiną darbą	1,24
Motinytės atostogos	1,25
Bedarbis	1,18
Namų šeimininkė/-as	1,40
Studentas	0,33
Pensininkas (nedirbantis)	0,48
Kita (neįgalūs ar kt.)	0,22

Šaltinis: *International, 1997*

Šių dienų migracijos procesų monitoringas ir įvairūs tyrimai (statistinė analizė, atvejų tyrimai, ekspertų apklausa, potencialios migracijos tyrimai) leidžia teigti, kad migracijos modeliai ir strategijos toliau kinta/kito:

- 1. Komercinis migracijos modelis**, dominavęs pirminiame etape, savo funkciją (žvalgybinę, kaip migracijos iniciatoriaus ir pirminio kapitalo kaupimo būdo) jau atliko ir arba a) virto kitomis migracijos formomis, pvz., darbo migracija ar emigracija, arba b) sukaupe pirminį kapitalą ir persimetė į kitas veiklas Lietuvoje – kaip rodo atlikti tyrimai, tokių atvejų, kai verslui panaudojami „migraciniai“ pinigai, nėra daug.
- 2. Darbo migracijos modelis**, tapęs dominuojantis, taip pat kito:
  - Atsitiktinės darbo paieškos užsienyje, būdingos 1990-ųjų pradžiai, virsta gerai organizuota migracijos strategija, veikiančia per anksčiau

migravusių lietuvių (lenkų, ukrainiečių, kt.) tinklą (su vis dar pakankamai daug nelegalumo elementų), taigi reiškiasi migracijos grandininis efektas (Sipavičienė, 2000);

- Ankstesnių metų migrantai, įsikūrę užsienyje ir pradėję savo verslą, patys verbuoja „pigią ir kvalifikuotą“ darbo jėgą iš Lietuvos;
- Trumpalaikė nelegalaus darbo migracija virsta ilgalaikė, darbas užsienyje vis dažniau įgauna legalų pobūdį

3. Mokslo migracija. Pirminiame etape mokslo migracija ne tiek atliko mokymo/ kvalifikacijos kėlimo funkciją, kiek buvo kanalas patekti į užsienį. Tačiau šiuo metu mokslo migracija iš tiesų pradeda atlikti savo tiesioginę funkciją ir *de facto* tampa žinių ar profesijos siekimo strategija. Pirminiame etape mokslo migracija neretai atliko ir ekonominę funkciją (dažnai mokslo migracija būdavo finansuojama iš šalies per įvairias stipendijas, dotacijas, kurios buvo vertinamos kaip neblogas pajamų šaltinis, ypač jaunimui). Tačiau šiuo metu mokslo migracijai reikia nemažų investicijų – tai strategija, nukreipta į ateitį, nors ne visada Lietuvoje.

4. Protų nutekėjimas. Pastarųjų metų protų nutekėjimo mastas išties didelis. Atskirų kryptų aukščiausios kvalifikacijos darbo jėga tiesiog „išplaunama“ iš Lietuvos (pvz., medikai, inžinieriai, informatikos specialistai), panaudojant tiesioginio rekrūtavimo metodus ar per anksčiau migravusių kolegų tinklą/ryšius. Tačiau mažėja vadinamojo protų švaistymo atveju, kai specialistai užsienyje dirba nekvalifikuotus darbus ir ne pagal specialybę. Antra vertus, stebima, nors ir labai neskaitlinga, grįžtamoji mokslininkų ir specialistų migracija. Tokiai migracijai aktyvinti būtinos specialios programos.

5. Šeimų susijungimas. Šeimų susijungimo strategija, dešimto dešimtmečio pradžioje turėjusi tik užuomazgas, laikinai migracijai virstant *de facto* emigracija, tampa vis reikšmingesnė: prie pirmųjų migrantų, įsikūrusių užsienyje, prisijungia jų šeimos nariai, o neretai ir kiti giminės ar draugai. Tikimybė, kad tokie migrantai, ypač jų vaikai, sugrįš, yra menka. Todėl kartu su priemonėmis emigracijai mažinti reikia galvoti ir apie glaudesnių ryšių su užsienio lietuviais palaikymą.

Migracijos procesai toliau kinta. Šiuo metu migracijos pokyčiams didžiausią įtaką daro eurointegracijos procesai, vis labiau atsiveriančios darbo rinkos Europos Sąjungoje (ES).

2. Masinės emigracijos iššūkiai Lietuvai

2.1. Migracijos situacijos vertinimas

Mastas. Panaikinus administracinius emigracijos iš Lietuvos ribojimus ir vis daugiau šalių atveriant savo sienas, emigracija iš Lietuvos labai išaugo. Net remiantis vien oficialia statistika (perskaičiuota pagal surašymo duomenis), per 15 nepriklausomybės metų (1990–2004 m.) iš Lietuvos emigravo per 300 tūkstančių žmonių (apie 13–14 proc. darbingo amžiaus žmonių), arba vidutiniškai 20–25 tūkst. žmonių kasmet (2.1. lentelė). Įvairūs vertinimai leidžia teigti, kad realūs emigracijos mastai gali būti dar didesni (Tarptautinė, 2004). Dėl tyrimų stokos įvertinti grįžtamąją migraciją, juo labiau jos priežastis ir pasekmės, labai sunku.

2.1. lentelė

Tarptautinė migracija Lietuvoje

Metai	Gyventojų skaičius, tūkst. (metų pradžioje)	Bendras gyventojų prieaugis, %	Tarptautinė migracija (absolūtus skaičius)		
			Imigracija	Emigracija	Migracijos prieaugis
Lietuva					
1990	3693,7	0,49	14744	23592	-8848
1991	3702,0	0,22	11828	22703	-10875
1992	3706,3	0,12	6640	31172	-24532
1993	3693,9	-0,34	2850	26103	-23253
1994	3671,3	-0,61	1664	26315	-24651
1995	3643,0	-0,77	2020	25673	-23653
1996	3615,2	-0,76	3025	26497	-23472
1997	3588,0	-0,75	2536	24957	-22421
1998	3562,3	-0,72	2706	25860	-23154
1999	3536,4	-0,73	2679	23418	-20739
2000	3512,1	-0,69	1510	21816	-20306
2001*	3487,0	-0,72	4694	7253	-2559
2002	3475,6	-0,33	5110	7086	-1976
2003	3462,6	-0,38	4728	11032	-6304
2004	3425,3	-0,60	5553	15165	-9612

Šaltinis: Demografijos, 2005

* Surašymo duomenys

Dabar Lietuvoje vykstantys migracijos procesai lyginami su Rytų Europos šalių, kur taip pat stebimos gana ryškios gyventojų ir darbo jėgos emigracinės nuostatos ir ženklī emigracija. Tačiau tai yra kaip kontrastas daugumai ES valstybių. 2003 metais tik keturios ES narės (Estija, Latvija, Lenkija, Lietuva) turėjo neigiamą migracijos saldo. Nors absoliučiais skaičiais „pirmauja“ Lenkija, tačiau skaičiuojant emigracijos mastą 1000-čiui gyventojų, Lietuva daugiau nei 4 kartus lenkia kaimynes.

Būdas. Pagal turimus (surašymo) duomenis, 1990–2000 metais didžiąją lietuvių emigracijos dalį (apie 60 proc.) sudarė nedeklaruoti išvykimai. Be specialių tyrimų tiksliai įvertinti nedeklaruojamos emigracijos mastą pastaraisiais metais yra sunku, tačiau tiek potencialios migracijos tyrimai, tiek ekspertiniai vertinimai leidžia daryti prielaidą, kad šis procentas sumažėjęs, nors ir toliau sudaro nemenką emigracijos dalį. Lietuvai tapus ES nare, tikėtasis lūžis neįvyko.

Trukmė. Tyrimų duomenys rodo, kad pirminiame etape, t. y. praėjusio dešimtmečio pradžioje, dominavo trumpalaikės grįžtamosios (90 proc. visų užsienio kelionių sudarė išvykos iki vieno mėnesio), vadinamosios žvalgybinės, užsienio kelionės komercijos, verslo tikslais ar mokslo/kultūriniai mainai. Pamažu migracijos trukmė ilgėjo, keitėsi ir migracijos tikslai. Vis daugiau trumpalaikių nedeklaruotų išvykų virsta ilgalaikiu buvimu ir emigracija (toks neretai ir yra šios emigracijos tikrasis tikslas).

Tikslo šalys. Iki 1990-ųjų vidurio dominavusi emigracija į buvusias sovietines respublikas, daugiausia Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą, pastaraisiais metais vis labiau krypta į vadinamuosius Vakarūs, ypač į ES šalis senbuves: Jungtinę Karalystę (2004 m. emigravo 3525 žm.), Vokietiją (1727 žm.), Airiją (1009 žm.), Ispaniją (730 žm.). Tradiciškai viena pagrindinių tikslo šalių išlieka JAV – vien oficialiais statistikos duomenimis, 2004 metais į ją emigravo 2980 Lietuvos piliečių (Demografijos, 2005).

Migracijos potencialas ir ateities perspektyva. Įvairūs tyrimai rodo, kad Lietuvos migracijos potencialas, nors ir sumažėjęs, išlieka neabejotinai didelis: 16,2 proc. Lietuvos gyventojų ketina artimiausiu metu išvykti gyventi/ dirbti į užsienį; ypač didelis potencialas tarp jų moksleivių ir studentų – du iš trijų ketina išvykti iš Lietuvos (Ketinimai, 2005). Dauguma ketinančiųjų migruoti norėtų išvykti trumpam – vidutiniškai nuo 3 mėnesių iki dvejų metų. Todėl tikimasi, kad vyks migrantų apyvarta ir Lietuvos darbo ištekļiai nebus „išplauti“. Tačiau taip pat pastebima ir atvirkštinė tendencija, kai planavusieji išvykti trumpam įsikuria toje šalyje ir nebegrįžta atgal į Lietuvą.

2.2. Migracijos veiksnių analizė

Veiksniai, apsprendžiantys migracijos procesų plėtrą, labai įvairūs ir veikia įvairiais lygmenimis: tarptautiniu, šalies, gyvenvietės/bendrijos ir šeimos/namų ūkių lygmeniu. Dar 1993–1996 ir 2000 metais atlikti tyrimai bei nuolatinis migracijos procesų monitoringas leidžia įvardyti pagrindines veiksnių grupes, lemiančias šių dienų migracijos procesus Lietuvoje.

Dabartinę migracijos situaciją Lietuvoje sąlygoja tiek Lietuvoje vykstantys socialiniai **ekonominiai** procesai (pvz., nedarbas, mažos algos, kt. dažniausiai veikia kaip išstumiantys veiksniai, formuojantys emigracines nuostatas), tiek pritraukiantys tikslo šalių veiksniai: pavyzdžiui, nėra pusiausvyros tarp struktūrinės juodadarbių rinkos paklausos ir pasiūlos, todėl jaučiamas nuolatinis imigrantų darbo poreikis (būdingas išsivysčiusių šalių ekonominės struktūros bruožas), beje, pradedantis reikštis ir Lietuvoje. 2005-ųjų pradžioje minimalaus ir vidutinio darbo užmokesčio lygis Lietuvoje ir pagrindinėse migracijos tikslo šalyse (Jungtinė Karalystė, Vokietija, Prancūzija, Airija) skyrėsi daugiau nei 8 kartus. Todėl nerealu tikėtis, kad artimiausioje ateityje šio veiksnio įtaka smarkiai sumažės. Kaip rodo užsienyje gyvenančių lietuvių internetinės apklausos rezultatai, tik apie 10 proc. emigrantų pinigai/atlyginimo dydis neturi įtakos migracijos sprendimui (www.lietuvauzsienyje.com). 90 proc. nurodo, kad, esant galimybei užsidirbti Lietuvoje, jie neemigruotų, tačiau nurodomos sumos yra ženkliai didesnės už Lietuvos darbo užmokesčio vidurkį – net 40 proc. respondentų nurodo daugiau nei 3000–4000 litų per mėnesį.

Didesnės profesinio tobulėjimo, savirealizacijos, **karjeros galimybės** užsienyje – kitas labai svarbus veiksnys, skatinantis emigruoti, ypač aukštos kvalifikacijos darbo jėgą ir specialistus. Lietuvai tapus ES nare ir vis labiau atsiveriant darbo rinkoms Europoje, šio veiksnio įtaka dar turėtų išaugti. Visa ES migracijos politika (laisvas darbo jėgos judėjimo principas, Europos Komisijos rekomendacijos migracijos ir plėtros srityje (Žalioji, 2004), Hagos programa (Hagos, 2005), 2006-ųjų paskelbimas darbuotojų mobilumo metais, kt.) skatina darbo jėgos mobilumą. Lisabonos strategija „tapti konkurentingiausia, žiniomis paremta ekonomika pasaulyje“ suponuoja migracijos tikslingumą, pritraukiant specialistus iš trečiųjų šalių. Kadangi Lietuvos gyventojų migracijos procesai atkartoja trečiųjų šalių tendencijas, tikėtina, kad ES politika Lietuvą veikia/veiks iš vidaus. Tačiau Lietuva, atiduodama savo darbo jėgą ir specialistus, susiduria su panašiomis problemomis, kaip ir ES senbuvės. Tad socialinė ekonominė plėtra yra vienas būdų emigracijos srautams mažinti.

Esant nestabiliai situacijai darbo rinkoje ir nepakankamai išplėtotai socialinio draudimo sistemai, migraciją skatina ir **noras sumažinti socialinę riziką**

(šeimoje), kai bandoma prieiti prie alternatyvių pajamų šaltinių, nepriklausančių nuo ekonominės padėties svyravimų Lietuvoje ir ypač konkrečiame regione/gyvenvietėje. Tad bent vieno šeimos nario pasiuntimas dirbti į užsienį tampa lygiaverte ekonomine strategija.

Tyrimai rodo, kad išplėtota **migracijos infrastruktūra**, taip pat ir veikianti šešėlinėje ekonomikoje per neformalius tinklus ar paremta draugystės/giminystės ryšiais, palengvina migracinių nuostatų įgyvendinimą, o neretai ir pati tampa migracijos veiksmu. Migracijai virstant verslu, pirminiai veiksniai iš viso gali būti nustumti į šoną. Esant dideliems pelnams, kai kurie veiksniai/mobilizacijos priemonės įgauna net ir kriminalinį atspalvį. Antra vertus, įvairios humanitarinės institucijos ar privačios firmos, įkurtos, siekiant pagelbėti pažeidžiamiems migrantams, neretai tampa ekonominės migracijos kanalu.

Eurointegracijos procesai ir numatomas įsiliesimas į Šengeno erdvę jau dabar veikia, o ateityje dar labiau veiks migracijos procesus Lietuvoje.

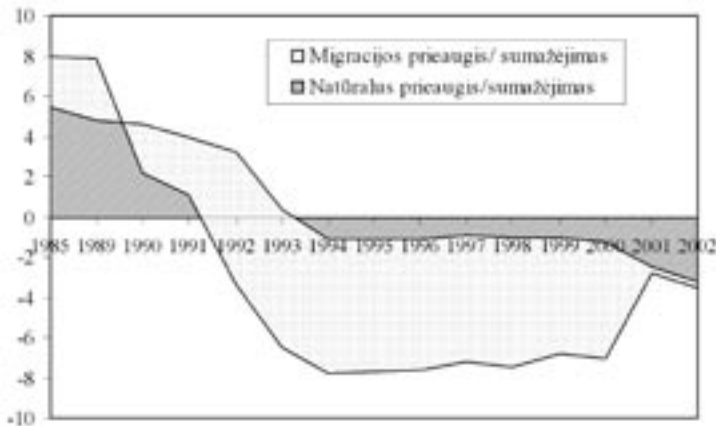
Be objektyvių veiksnių, migraciją veikia ir įvairūs menami užsienio valstybių privalumai bei susiformavę **mitai**, „**kad migracija išspręs visas problemas**“. Tad viešoji nuomonė, dažnai paremta emocijomis, o ne situacijos ir veiksnių analize, taip pat gali daryti nemažą įtaką formuojant migracijos srautus bei lemti politinius sprendimus.

2.3. Masinės emigracijos pasekmės

Tokia intensyvi emigracija, net vertinant tik kiekybinį šio proceso aspektą, turėjo nemažą įtaką Lietuvos gyventojų skaičiaus pokyčiams. Pagal oficialius statistikos duomenis, 1990–2004 metais Lietuvos gyventojų skaičius dėl migracijos sumažėjo (migracijos saldo) 268,3 tūkst. žmonių (7,3 proc.). Iki 1994 metų natūralus prieaugis visiškai ar dalinai kompensuodavo migracijos nuostolius, o nuo 1994 metų gyventojų skaičius mažėjo dėl abiejų komponentų poveikio. Migracijos įtaka gyventojų skaičiaus mažėjimui 1994–2004 metais siekė 90 proc. Būtent šis aspektas – **t. y. gyventojų skaičiaus mažėjimas**, yra labiausiai matomas, jis dažniausiai akcentuojamas kaip pagrindinė emigracijos problema. Juo labiau kad pagal Jungtinių Tautų Organizacijos gyventojų skaičiaus prognozes Lietuva priskiriama prie šalių, kur iki 2050 metų gyventojų skaičius mažės sparčiausiai.

2.1. pav.

Migracijos įtaka gyventojų skaičiaus pokyčiams (tūkstančiui gyventojų)

Šaltinis: Demografijos, 2005

Dėl duomenų stokos nėra tiksliai žinoma emigracinių srautų amžiaus struktūra. Vertinant legalios emigracijos statistinius duomenis (80 proc. sudaro darbingo amžiaus gyventojai, iš jų daugiau nei pusė 20–35 metų amžiaus) ir pagal analogiją su dabar egzistuojančiu migraciniu potencialu (50–70 proc. jaunimo iki 30 metų) bei atsižvelgiant į ekspertų nuomonę, **Lietuva pirmiausia praranda jaunimą**, todėl ateityje tai atsilies tiek kitų demografinių procesų eigai (santuokos, gimstamumas, šeima), tiek darbo ištekliams – juos gali tekti importuoti iš trečiųjų šalių. Ir čia, kaip rodo kitų šalių patirtis, ypač svarbu iš anksto numatyti priemones, kad laikina darbo migracija netaptų pastovia imigracija, kurią paprastai lydi dar gausesnė antroji banga – šeimos nariai ir draugai.

Dažnai akcentuojama problema – **nutautėjimo grėsmė**. Lietuviai išvyksta, kitataučiai plūsta į Lietuvą, todėl Lietuva pamažu nutautinama. Tačiau, kaip rodo statistikos duomenys, nepaisant intensyvios migracijos, lietuvių lyginamasis svoris tarp visų šalies gyventojų netgi auga – 2001 metų gyventojų ir būsto surašymo duomenimis, lietuviai sudarė 83,5 proc. Lietuvos gyventojų (Demografijos, 2005). Antra vertus, tradicinių etninių mažumų – rusų, baltarusių, ukrainiečių, lenkų, žydų – atstovų lyginamasis svoris tarp visų šalies gyventojų kinta, ir tai daugiausia sietina su emigracijos/repatriacijos procesais (negrįžtami pokyčiai). Antra vertus, dėl imigracijos atsiranda naujos netradicinės Lietuvai tautinės mažumos su skirtinga pasaulėžiūra, religija, elgesio normomis. Nesant specialių integracijos programų, etninių konfliktų tikimybė didėja.

Migrantai, siekdami ekonominės naudos, dažnai nepaiso (arba neturi galimybės paisyti) socialinių tokios **migracijos pasekmių, ypač šeimai/vaikams**. Nereti

atvejai, kai išvykdami vienas ar abu tėvai vaikus ilgam palieka giminaičių ar net svetimų žmonių globai, o kartais ir visai be globos. Kiek plačiai paplitęs šis reiškinys ir kokios jo tikrosios pasekmės šeimai/vaikams dabar ir ateityje, nėra žinoma.

Be ekonominės migracijos, didelį susirūpinimą kelią ir vadinamoji **prekyba žmonėmis**, ypač moterimis. Nors sisteminė informacija apie šį reiškinį šalyje nerenkama, įvairiais vertinimais, per metus vien į užsienio viešnamius iš Lietuvos išgabenama per 1000–1500 moterų ir merginų (Prekyba, 2004b). Netiesioginiai duomenys rodo, jog prekybos moterimis mastai Lietuvoje gali būti dar didesni. Materialiniai nepritekliai, nedarbas, socialinio aprūpinimo sistemos spragos ir pan. bei, antra vertus, informacijos apie šią problemą stoka apskritai visuomenėje, ypač socialiai pažeidžiamose grupėse, – pagrindiniai veiksniai, sąlygojantys šio reiškinio plitimą. Prekeivių žmonėmis nebaudžiamumas skatina kriminalinio pasaulio interesus šioje srityje, tad, nepaisant vyriausybės, kitų organizacijų pastangų, mastai nemažėja. Išliekant itin palankioms gyventojų migracinėms nuostatomis ir nesikeičiant ekonominei šalies situacijai, tikėtina, kad prekybos žmonėmis problemos Lietuvoje liks labai aktualios ir artimoje ateityje.

Skaitlinga lietuvių emigracija turi ir nemažai **teigiamų pasekmių**, kurios dažniausiai nepastebimos ir iki galo nepanaudojamos. Be kultūrinių mainų, užsienio patirties įsigijimo, migracija teikia ir ekonominę naudą: mažina socialinę įtampą darbo rinkoje ir visuomenėje, sprendžia ekonomines šeimos problemas. Nėra žinoma, kiek pinigų kasmet migrantai persiunčia/parsiveža iš užsienio (nėra apskaitos ir tyrimų). Taip pat nėra žinoma, kur ir kaip panaudojami migrantų pinigai, nėra programų, skatinančių/palengvinančių „migracinių pinigų“ tikslingą panaudojimą/investicijas. Taigi migracijos teigiamas efektas panaudojamas toli gražu ne visas. Šiandien egzistuojanti mokesčių sistema blokuoja tiek reemigraciją, tiek „migracinių pinigų“ panaudojimą.

2.4. Protų nutekėjimas¹

Politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai, prasidėję Lietuvoje devinto dešimtmečio pabaigoje, davė pradžią ryškiems mokslo raidos, jo statuso, o kartu ir mokslo darbuotojų mobilumo – profesinio, karjeros (mokslinės ir nemokslinės) bei teritorinio – pokyčiams.

Šių pirmųjų pokyčio metų ekonominiai sunkumai, lydimi mokslo restruktūrizacijos, buvo svarbiausias postūmis, skatinantis **vidinį ir išorinį protų nutekėjimą bei protų praradimą**. Dešimto dešimtmečio pradžioje

¹ Šis skyrius daugiausia remiasi protų nutekėjimo tyrimų, atliktų 1994–1995 m., medžiaga (Mobility..., 1996).

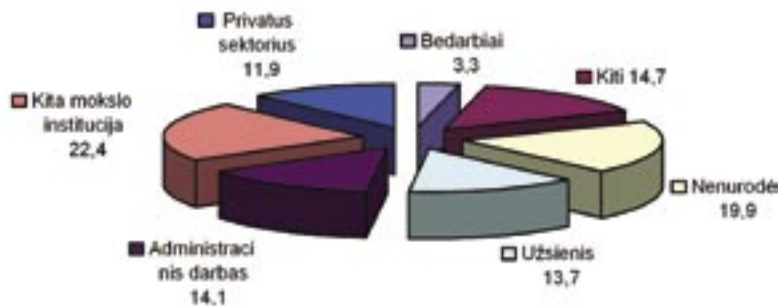
Lietuvoje buvo stebimas intensyvus mokslo darbuotojų perėjimas į kitas ūkio šakas bei nemenka emigracija. To meto mokslo darbuotojų išėjimas iš mokslo dažniau gali būti vertinamas kaip protų praradimas², o ne protų nutekėjimas³.

Realus mokslo darbuotojų mobilumas. 1990-ųjų pradžioje Lietuvos mokslo atskyrimas nuo buvusios Sovietų Sąjungos, jo demilitarizacija naikino ne tik sukarintas mokslo struktūras, bet, nesant šios srities mokslininkų poreikio, vertė mokslo darbuotojus keisti veiklą, pereiti į kitas sritis, emigruoti. Nemažai šios srities mokslo darbuotojų tapo bedarbiai. Lietuvos ūkio ir valdymo struktūrų pokyčiai, šalies valstybingumo stiprinimas tuo metu turėjo didelės įtakos socialinių mokslų mokslininkų mobilumui.

1990-ųjų pradžioje didžiausias buvo inžinerinių techninių ir socialinių mokslų darbuotojų mobilumas. Specialaus atrankinio tyrimo duomenimis (buvo tirta 17 įvairaus profilio mokslo ir studijų institucijų), daugiausia mokslo darbuotojų paliko inžinerinio techninio profilio mokslo ir studijų institucijas (1988–1994 m. – apie 36 proc.), kiek mažiau – socialinių ir humanitarinių mokslus (apie 35 proc.) ir mažiausiai – gamtos mokslų institucijas (apie 17 proc.).

Ryškiausios to meto mokslo darbuotojų **mobilumo strategijos** buvo emigracija (1988–1994 m. mokslo ir mokymo institucijas paliko 13,7 proc.) ir mokslo darbuotojų mobilumas šalies viduje (86,3 proc.) – 2.2. pav. Šios dvi kryptys turi keletą skirtingų strategijų.

2.2. pav. Kur asmuo persikėlė, palikęs mokslo instituciją, %

Šaltinis: *Mobility, 1996*

² Protų praradimas (*brain loss* ar *brain waste*) – mokslo darbuotojų perėjimas į tokią veiklos sritį, kuriai jų kvalifikacija nereikalinga.

³ Protų nutekėjimas (*brain drain*) – mokslo darbuotojų perėjimas į kitą mokslinę instituciją ar veiklos sritį, kurioje reikalinga jų kvalifikacija ir patyrimas.

1990-ųjų pradžioje akivaizdžiai išryškėja dvi skirtingos mokslo darbuotojų emigracijos strategijos:

- Emigracija į buvusią SSRS, pirmiausia į Rusiją, – išvykstama gerai žinant sąlygas arba grįžtama į etninę tėvynę, tad didesnio pasiruošimo įgyvendinti šią emigraciją nereikėjo;
- Emigracija į Vakarų šalis. Šiam emigraciniam srautui buvo būdingas etapiškumas: iš pradžių dažniausiai buvo vykstama trumpam (beveik pusė emigravusiųjų prieš tai pabuvo užsienio stažuotėse) ir tik po to emigruojama, t. y. iš protų mainų pereinama į protų nutekėjimo ar protų praradimo statusą.

Nuo 1992 metų mokslo darbuotojų emigracijos iš Lietuvos banga įsilieja į bendrą repatriacijos rytų kryptimi procesą. Nykstant karinio profilio bei ideologizuotoms mokslinėms institucijoms, dalis jų mokslo darbuotojų paliko ir Lietuvą. Protų nutekėjimo tyrimo duomenimis, 1988–1994 metais daugiausia mokslo darbuotojų emigravo į Rusiją (22,3 proc. visų emigravusiųjų), JAV (19,1 proc.), Vokietiją (8,5 proc.), Skandinavijos šalis (7,4 proc.) – 2.2. lentelė.

2.2. lentelė

Mokslininkų emigracija pagal tikslo šalį ir mokslo sritį (1988–1994 m.)

Tikslo šalis	Gamtos mokslai	Inžinerija techniniai mokslai	Socialiniai mokslai
Buvusi Sovietų Sąjunga	15,4	52,4	31,9
Iš kurios:			
Rusija	11,5	38,1	21,3
Vidurio Europos šalys	3,8		4,3
Skandinavijos šalys	15,4	4,7	4,3
Vakarų Europos šalys	34,6	14,3	25,3
Iš kurių:			
Vokietija	15,3	4,8	6,4
Didžioji Britanija	7,7		4,3
Prancūzija	3,8		4,3
JAV	15,4	19,00	21,3
Izraelis		4,8	4,2
<u>Kitos šalys</u>	15,4	4,8	8,5
<u>Iš viso</u>	100	100	100

Šaltinis: *Mobility, 1996*

Apie pusę tuo metu išvykusių mokslo darbuotojų tęsė mokslinį darbą, bet apie šeštadalį emigravusiųjų, išvykę į užsienį, dirbo ne mokslinį ar net nekvalifikuotą darbą.

Emigruojančių mokslo darbuotojų **išsimokslinimas** buvo labai aukštas: net 43 proc. turėjo mokslų daktaro ar aukštesnį mokslo laipsnį. Dalis išvykstančiųjų (28,7 proc.) aukštąsias mokslo įstaigas yra baigę ne Lietuvoje, dažniausiai – Rusijoje. Emigravo įvairių sričių mokslo darbuotojai – kultūros ir meno (22,9 proc.), elektronikos ir automatikos (19,1 proc.), matematikos (10,05 proc.), fizikos (10,05 proc.).

1990-ųjų viduryje atlikti tyrimai rodė, kad tuo metu Lietuvos **mokslo darbuotojų emigracinis potencialas** buvo gan didelis – daugiau nei 80 proc. mokslo darbuotojų norėjo išvykti į užsienį daugiau kaip vieneriems metams (2.3. pav.). Ketinimas emigruoti kiek labiau buvo išreikštas tų mokslininkų, kurie jau turėjo tarptautinių kelionių ar darbo su užsienio partneriais patirtį (2.4. pav.), tačiau beveik nepriklausė nuo darbo mokslo srityje trukmės (2.3. lentelė). Dauguma mokslo darbuotojų būtų priėmę pasiūlymą vykti į užsienį tik tuo atveju, jei tai būtų buvę susiję su mokslo tiriamuoju darbu ar kvalifikacijos kėlimu, bet būtų atmetę pasiūlymą vykti į užsienį, jeigu būtų reikėję dirbti ne pagal specialybę, – taip mokslininkai nurodė 1990 metais. Realiai situacija kiek pasikeitė.

2.3. pav. Mokslo darbuotojų potenciali migracija

Šaltinis: *Mobility, 1996*

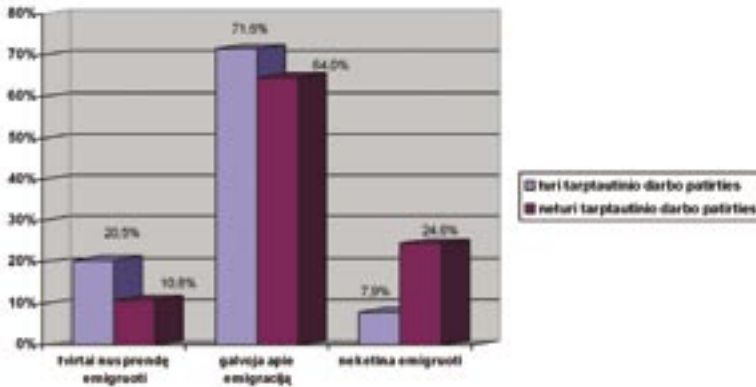
Šių dienų migracijos kontekste protų nutekėjimas laikomas viena labiausiai nerimą keliančių problemų, kaip šalies ekonominio/inovacinio/konkurencinio potencialo plėtros stabdys. Nors detalių, patikimų duomenų apie šį procesą nėra⁴, vis dėlto kai kurie fragmentiniai tyrimai ir ekspertų vertinimai leidžia

⁴ Po 1995 m. išsamių protų nutekėjimo iš Lietuvos tyrimų nebuvo atliekama.

teigti, kad dėl migracijos Lietuva ir toliau praranda nemažai aukščiausios kvalifikacijos darbo jėgos, tarp jų ir mokslo atstovų. Aukštos ir aukščiausios kvalifikacijos specialistų trūkumas jau dabar jaučiamas daugelyje ūkio šakų (mokslas, medicina, inžinerija, informatika, kt.). Antra vertus, kai aukštųjų mokyklų programos nepakankamai atitinka Lietuvos darbo rinkos poreikius, protų nutekėjimas, ypač tarp jaunimo, yra suprogramuotas. Lietuvai tapus ES nare ir atsiveriant darbo rinkoms daugelyje šalių, būtent šiai žmonių kategorijai yra mažiausiai kliūčių įsidarbinti kitose šalyse. Nors protų nutekėjimas kelia didelį susirūpinimą, realių veiksmų, bandant susigrąžinti protus ar bent juos panaudoti/įtraukti, sprendžiant svarbias Lietuvai problemas, beveik nėra. Bandymai palaikyti ryšius su išvykusiais mokslininkais virtualioje erdvėje turi daugiau simbolinę nei realią praktinę naudą.

2.4. pav.

Mokslo darbuotojų užsienio kelionių patirtis ir emigracinės nuostatos

Šaltinis: *Mobility, 1996*

2.3. lentelė

Potenciali emigracija, priklausomai nuo darbo mokslo srityje laiko

Darbo stažas	Tvirtai nusprendę emigruoti (%)	Galvoja apie emigraciją (%)	Neketina emigruoti (%)
Iki 1 metų	-	50,0	50,0
1–5 metai	21,1	71,1	7,8
6–10 metų	13,5	81,1	5,4
11–15 metų	21,9	69,9	8,2
Daugiau nei 15 metų	14,4	65,9	19,7

Šaltinis: *Mobility, 1996*

3. Migracijos virsmas verslu

3.1. Ekonominiai ir kriminaliniai migracijos aspektai: teorinės įžvalgos

Migracijos virsmas verslu, neretai šešėliniu ar net nusikalstamu, sąlygoja, kad teorinėje analizėje susipina ekonominės ir kriminalinės perspektyvos. Pirmoji, ekonominė, perspektyva nelegalių migrantų gabenimą ir prekybą žmonėmis traktuoja kaip verslą, o antroji, kriminalinė, – kaip nusikalstamą veiklą ir vertinama labiau iš teisinės pusės. Tiesa, teorinių darbų šioje srityje yra iš tiesų nedaug, Lietuvoje teoriniu lygmeniu šie procesai iš viso beveik neanalizuojami.

Žiūrint iš **ekonominės perspektyvos**, bene vienintelis bandymas sukurti teoriškai pagrįstą prekybos žmonėmis modelį yra J. Salt ir J. Stein (1987 m.) pateiktas prekybos žmonėmis, kaip verslo, hipotetinis modelis⁵. Galima būtų pridurti, jog dabartiniuose darbuose, analizuojančiuose prekybos žmonėmis problematiką, šiuo modeliu plačiai remiamasi, tačiau metodologinių darbų, patikrinančių jo tinkamumą, yra nedaug. Vienas jų – prekybos žmonėmis analizė Lenkijoje, Vengrijoje ir Ukrainoje (Migrant, 2000), taip pat autorės bandymas Lietuvoje (Sipavičienė, 1997). Kyle ir Liang (1998 m.) papildė požiūrį į prekybą žmonėmis kaip į verslą, teigdami, kad į prekybą žmonėmis reikia žiūrėti kaip į migracijos virtimo preke rezultata, kuris suteikia galimybę pasipelnyti iš žmonių mobilumo. Louise Shelley (2003 m.), apibendrinusi empirinius tyrimus daugelyje šalių, identifikuoja skirtingus prekybos modelius ir prekybą žmonėmis Lietuvoje priskiria vadinamajam natūralių resursų modelio tipui.

Iš esmės migracijos verslas suvokiamas kaip institucionalizuotas „tinklas“, kuriame esminė yra sudėtinga pelno bei nuostolių apskaita. Šioje sistemoje funkcionuoja nemažai institucijų ir individualių agentų, siekiančių komercinės naudos. Įvairūs netiesioginiai šaltiniai rodo, kad, mažėjant legalios migracijos galimybėms (dažniausiai dėl imigraciją ribojančios politikos), nelegalios migracijos potencialas ir srautai daugelyje Europos šalių auga, o tai puiki terpė prekybai žmonėmis plėtotis, įtraukiant vis naujas šalis, tarp jų ir Lietuvą. Prekybos migrantais sistema apima gabenimo operacijų planavimą, informacijos rinkimą, finansus bei tam tikras technines užduotis. Čia įvertinamos ir šios veiklos investicijos (*input*), ir jos rezultatas (*output*). Daugiausia investuoja patys migrantai, o galutinis sistemos tikslas/rezultatas yra migrantų įkurdinimas numatytoje vietoje, t. y. jų įtraukimas (*insertion*) į tikslo šalies darbo rinką (dažnai į šešėlinę darbo rinką ir vergiškomis

⁵ Kuriant šį modelį, buvo plačiai pasinaudota ir autorės atlikto nelegalių migrantų tranzito per Lietuvą tyrimo išvadomis.

sąlygomis) bei į visuomenę. Prekybos moterimis atveju įtraukimo į visuomenę komponentas apeinamas, atvirksčiai, merginos dažniausiai izoliuojamos nuo bet kokių kontaktų su pašaliniais, paverčiamos „skolininkėmis“ ir dar ilgai gali likti prekeivių įtakos srityje – „vergijoje“. Taip dažniausiai atsitinka Lietuvos merginoms, parduotoms užsienyje.

V. Ruggiero (1997 m.), atstovaujantis **kriminaliniam požiūriui**, šiuolaikinę prekybą žmonėmis lygina su vergove. Jis teigia, jog, augant šešėliniams ekonomikos sektoriams Europoje, ekonominė veikla susipina su kriminaline. Šešėliniuose ekonomikos sektoriuose atsiranda nelegalios, pigios darbo jėgos paklausa ir kriminalinės organizacijos išitraukia į šiuolaikinį darbo jėgos judėjimą. Prekyba žmonėmis plečiasi. Naudojantis prekeivių žmonėmis paslaugomis migracijos procese, migrantai tampa pažeidžiami, ypač moterys, joms dažniausiai tenka dirbti prostitutėmis (Ruggiero, 1997).

Kita vertus, mokslinėje literatūroje aptinkama nuomonė, jog visi prekybos žmonėmis proceso dalyviai įtraukti į kriminalinius veiksmus. Taip suprantant prekybą žmonėmis, ji pradeda analizuoti kriminalinių teorijų kontekste. Kriminalinės organizacijos turi savybę prisitaikyti prie kintančių sąlygų bei pasinaudoti jomis pelnui gauti. Taigi, pakitus pasaulinei politikai bei ekonomikai, atsiradus valstybių tarpusavio priklausomybei (pvz., ES), vykstant ekonomikos globalizacijai, transportavimo/judėjimo bei komunikacijos galimybėms tampant vis lengvesnėms ir labiau prieinamoms, intensyvėja darbo jėgos judėjimas. Kriminalinės organizacijos, matydamos perspektyvą, imasi šio verslo ir taip padaro jį nelegalų, o ilgainiui susikuria ir tarptautinės kriminalinės organizacijos – visa tai dar labiau palengvina prekybą žmonėmis. „Vietinės“ kriminalinės struktūros, vykdančios prekybą žmonėmis, gali būti organizuotos ir sudėtingos, gyvuoti ilgai, tačiau po nusikaltimo jos gali ir iširti. Tuo tarpu tarptautinės kriminalinės struktūros po visų savo operacijų lieka gyvuoti. Jos pradeda veikti kitose sferose, pvz., organizuoti narkotikų ar ginklų kontrabandą, arba jos gali veikti iš karto keliose srityse, o po kiek laiko vėl grįžti prie prekybos žmonėmis. Tiriant prekybą žmonėmis Lietuvoje ir taikant šį modelį (Teisėsaugos, 2005) aiškėja, kodėl Lietuvoje, nepaisant įvairiapusės veiklos, nukreiptos prieš prekybą žmonėmis, jos mastas nemažėja, todėl prieita prie išvadų apie tarptautinio bendradarbiavimo būtinybę kovojant su prekyba žmonėmis.

Kriminalinio požiūrio esminis trūkumas tas, kad čia sunkiai inkorporuojami migracijos elementai, kurie yra iš dalies legalūs, taip pat atvejai, kai migrantų statusas migracijos procese kinta iš legalaus į nelegalų ir atvirksčiai, kas dažnai stebima realiame gyvenime.

Iš viso to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad nelegalios migracijos/migrantų

gabenimo ir prekybos žmonėmis teorijos dar nėra galutinai susiformavusios ir jų tolesnei plėtrai nepaprastai svarbi empirinių tyrimų tąsa.

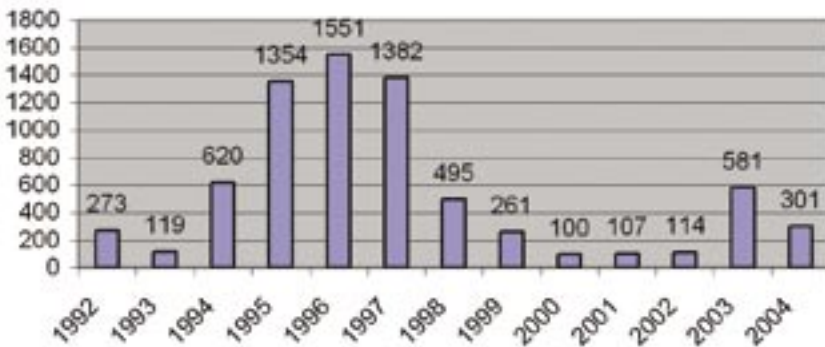
3.2. Nelegali migracija ir migrantų tranzitas per Lietuvą

Atsivėrusi pasauliui Lietuva neišvengiamai susidūrė ir su kai kuriomis jai anksčiau nežinomomis problemomis. Viena jų – nelegalios migracijos išsūkis. Dėl savo geografinės padėties ir silpnos sienų kontrolės 1990-ųjų pradžioje Lietuva tapo tarpine grandimi pagausėjusiame žmonių judėjimo iš Rytų į Vakarų sraute. Per Lietuvą nusidriekė nelegalių migrantų iš tolimųjų Azijos, Afrikos ir sąlygiškai artimesnių Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalių srautas į trokštamas Vakarų ir Šiaurės Europos šalis (Sipavičienė, 1997a).

Lietuvoje pirmosios nelegalių migrantų grupės oficialiai buvo užfiksuotos 1992 metais ir nuo tada iki dešimto dešimtmečio vidurio tokių nelegalių migrantų, sulaikomų Lietuvoje, **skaičius nuolat didėjo**. Tačiau vėliau dėl įvairių priežasčių – sustiprintos sienų kontrolės, technikos naujovių įdiegimo, griežtesnių bausmių žmonių gabentojams, taip pat dėl to, kad nelegalūs migrantai sulaikomi ir išsiunčiami į kilmės šalis, – Lietuva tapo mažiau patraukli nelegaliems migrantams ir todėl jų srautas ženkliai sumažėjo (3.1. pav.).

3.1. pav.

Lietuvoje sulaikyti nelegalūs migrantai

Šaltinis: www.migracija.lt

Nelegalių migrantų srautas į Lietuvą ne tik sumažėjo, bet ir įvyko reikšmingi struktūriniai jų **kilmės šalių pokyčiai**. Lietuvos Vyriausybei pradėjus taikyti griežtesnes bausmes žmonių gabentojams, smarkiai sumažėjo migrantų iš Azijos ir Afrikos, kurie keliaudami dažniausiai ir naudojami tarpininkų bei žmonių

gabentųjų paslaugomis ir ne patys renkasi maršrutus. Kita vertus, nelegalių migrantų iš NVS šalių (daugiausia iš Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos) srautas didėjo (Tureikytė, Sipavičienė, 2000). Turint omenyje, kad šie migrantai gali palyginti lengvai pasiekti Lietuvą ar keliauti per ją, tikėtina, kad ateityje tokių nelegalių migrantų daugės. Be to, nelegalūs migrantai iš NVS šalių paprastai keliauja vieni ar labai mažomis grupėmis, todėl nėra lengva juos aptikti. Norint jiems užkirsti kelią, reikia imtis griežtesnių ir nuoseklesnių priemonių.

Sociologinė apklausa parodė, kad **socialinė demografinė** nelegalių migrantų srauto į Lietuvą struktūra išlieka tradicinė, daugiausia keliauja jauni, nevedę (viengungiai) vyrai. Tačiau yra ir kai kurių naujų tendencijų: 2000 metais, palyginti su 1996 metų apklausos duomenimis, tarp nelegalių migrantų padaugėjo moterų ir vyresnio amžiaus žmonių. Vis daugiau migrantų keliauja su nepilnamečiais vaikais, didelėmis šeimomis.

3.1. lentelė

Nelegalių migrantų, sulaikytų Lietuvoje, nurodomos priežastys, paskatinusios palikti tėvynę

Priežastys	1996		2000	
	skaičius	%*	skaičius	%*
Politinis nestabilumas	36	32,1	49	39,5
Ekonominės	23	20,5	33	26,6
Karas	58	51,8	17	13,7
Religinės/etninės/rasinės	12	10,7	6	4,8
Susijusios su išsilavinimu	3	2,7	-	-
Susijusios su šeima	2	1,8	10	8,0
Ekologinės	-	-	2	1,6
Kitos	20	17,8	9	7,3
Neatsakė	-	-	2	1,6
Iš viso	112	137,4	124	103,1

Šaltinis: Sipavičienė, Tureikytė, 2000

Pagrindinės **priežastys** (pasak migrantų), privertusios žmones palikti savo tėvynę, – grėsmė gyvybei ir laisvei. Beveik 60 proc. respondentų teigė turėję palikti savo gimtąją šalį dėl karo, politinės suirutės, religinių, etninių ar rasinių konfliktų (3.1. lentelė). Tačiau daugiau kaip ketvirtadalis migrantų paliko tėvynę dėl ekonominių priežasčių. Priežastingumas gana stipriai skiriasi pagal šalis. Migrantai iš Čėčėnijos (100 proc.), Afganistano, Bangladešo ir Somalio kaip „išstumiamuosius“ veiksnius daugiausia nurodė pavojų gyvybei ir laisvei. Ekonominės problemas pažymėjo migrantai iš Vietnamo, Baltarusijos ir Rusijos. Tačiau, ko gero, būtent ekonominės priežastys, net jei migrantai jų

* Respondentai galėjo nurodyti ne vieną, o kelias priežastis, todėl bendras atsakymų skaičius viršija 100%.

atvirai ir nenurodė, daugeliu atveju lėmė jų migracinį elgesį. Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad daugėja atvejų, kai migrantai, jau pagyvenę Vakaruose, bando nelegaliai pasikviesti kitus šeimos narius. Taip susidaro giminių ir draugų grandinė, papildomai skatinanti nelegalią migraciją.

Daugumos nelegalių migrantų, sulaikytų Lietuvoje, **tikslas** yra pasiekti išsivysčiusias Vakarų ir Šiaurės Europos šalis (Sipavičienė, Stankūnienė, 2001). Daugiausia migrantų kaip galutinio tikslo šalį paminėjo Vokietiją – kas penkto migranto pradinis sumanymas buvo ją pasiekti. 20 proc. migrantų teigė, kad jų tikslas buvo „pasiekti bet kokią šalį, kuri suteiktų prieglobstį ir geras gyvenimo sąlygas“. Lietuvą, kaip tikslo šalį, daugiausia minėjo migrantai iš NVS šalių. Apskritai, vertinant dinamiką, pastebima, kad Lietuva pamažu iš tranzito virsta tikslo šalimi: 1996 metais Lietuvą kaip tikslo šalį nurodė 2,7 proc. respondentų, o 2000 metais – net 33,1 proc. (3.2. lentelė).

3.2. lentelė

Šalys, į kurias ketino nukeliauti nelegalūs migrantai, sulaikyti Lietuvoje (%)

Šalis	1996	2000
Lietuva	2,7	33,1
Vokietija	60,7	18,5
Lenkija	0,9	12,1
Nyderlandai	2,7	2,4
Jungtinė Karalystė	-	1,6
Italija	-	1,6
Ispanija	-	0,8
Latvija	-	0,8
Norvegija	1,8	0,8
Prancūzija	-	0,8
Švedija	1,8	0,8
JAV	12,5	-
Bet kuri Vakarų Europos šalis	-	2,4
Bet kuri šalis, kuri suteiktų prieglobstį ir geras gyvenimo sąlygas	12,5	19,3
Kitos	1,8	3,2
Neatsakė	-	1,6
Iš viso	112	124

Šaltinis: Sipavičienė, Tureikytė, 2000

3.3. lentelė

Nelegalių migrantų nurodomos priežastys, kodėl keliamas per Lietuvą

Priežastys	1996		2000	
	skaičius	%	skaičius	%
Nežinojo, kad tai buvo Lietuva	4	3,6	4	3,6
Maršrutą parinko vedliai	87	77,7	53	42,7
Patarė draugai	4	3,6	2	1,7
Per Lietuvą keliauti lengviau, greičiau, saugiau	13	11,5	5	4,0
Lietuva – jų tikslas	-	-	49	39,5
Norėjo gauti pabėgėlio statusą Lietuvoje	-	-	2	1,7
Niekada nekeliaavo per Lietuvą	2	1,8	1	0,8
Kita	2	1,8	3	2,4
Nežino, neatsakė	-	-	5	4,0
Iš viso	112	100,0	124	100,0

Šaltinis: Sipavičienė, Tureikytė, 2000

Remiantis tyrimų duomenimis, pagal tai, **kokius ryšius migrantai turi galutinio tikslo šalyje**, juos galima suskirstyti į tris grupes:

- Dalis migrantų tikslo šalyje turi artimus giminaičius ar gerus draugus, pasirengusius padėti jiems atvykti (parūpinti butą, darbą ir kt.). Tai migrantų tinklas, paremtas giminystės ryšiais. Dažniausiai dabartiniai migrantai jau yra antra, trečia ar dar tolesnė grandis šioje sėkmingoje migracijos grandinėje ir todėl labai atkaklūs;
- Kita grupė neturi tokių ryšių, jie visiškai pasikliauja tarpininkais ar žmonių gabentojais, kurie pažada viskuo pasirūpinti. Šie migrantai dar tik bando kurti migracijos tinklus, padedant tarpininkams. Todėl labai svarbu nedelsiant gražinti šiuos migrantus – kol jie dar neįtvirtino tranzitinių ryšių, kad ateityje galima būtų išvengti naujų nelegalių migrantų srautų.
- Trečią grupę sudaro migrantai, kurie savarankiškai ieško palankių migracijai progų ir naudojami situacija.

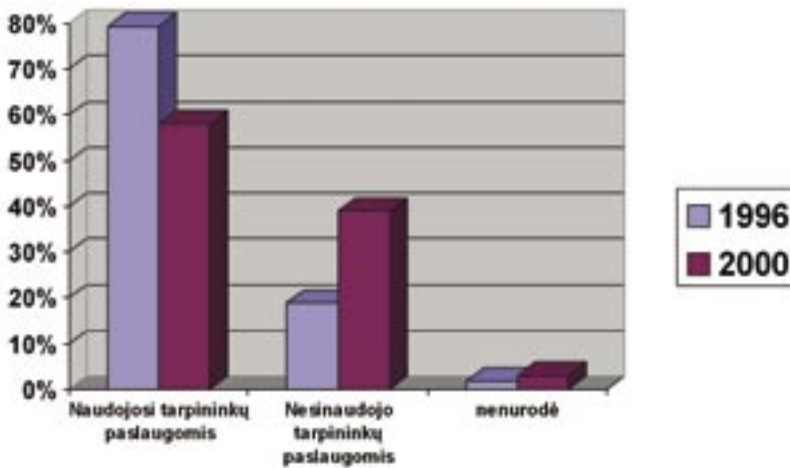
Žmonių gabentojų vaidmuo labai svarbus (3.2. pav.), ypač nelegalios migracijos iš tolimų šalių procese. Dauguma nelegalių migrantų iš Azijos ir Afrikos naudojami tarpininkų ir žmonių gabentojų paslaugomis, sumokėję jiems sutartą sumą. Dažniausiai sandėriai su tarpininkais sudaromi dar gimtosiose šalyse, taip pat Rusijoje, Baltarusijoje ir kitose NVS valstybėse. Ko gero, įvairių šalių tarpininkai veikia išvien, taip sudarydami išsistą grandinę, nusidriekiančią per visą kelionės maršrutą. Maršrutai tampa vis sudėtingesni

(3.3. pav.), vis dažniau vietoj sunkvežimių ir konteinerių pasirenkami automobiliai. Sienų apsaugos stiprinimas, taip pat kai kurios prevencinės priemonės privertė žmonių gyventojus „modernizuoti“ savo paslaugas, nors pagrindinis atvykimo į Lietuvą būdas 2000-aisiais tebebuvo „tradicinis“: 40,8 proc. nelegalių migrantų, sulaikytų Lietuvoje, Lietuvos sieną kirto pėsčiomis, naktį, žaliaja zona.

Pastaraisiais metais nelegalią migraciją ir tranzitą per Lietuvą vis labiau keičia **pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų srautai.**

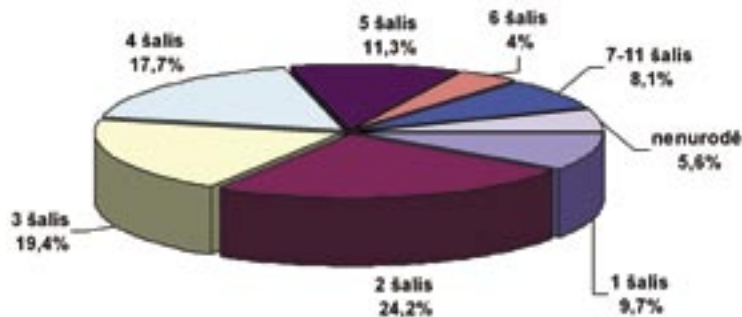
3.2. pav.

Tarpininkų, vedlių paslaugomis pasinaudojusių migrantų dalis

3.3. pav.

Tranzitinių šalių skaičius kelyje į Lietuvą

Šaltinis: Sipavičienė, Tureikytė, 2000

3.3. Prekyba žmonėmis Lietuvoje⁶

Prekyba žmonėmis, ypač moterimis, šiuo metu pasaulyje laikoma vienu pagrindinių organizuoto nusikalstamo pasaulio pelno šaltinių. Įvairiais duomenimis, per metus pasaulyje, turint tikslą seksualiai išnaudoti, į užsienį išgabenama nuo 800 000 iki 4 milijonų žmonių, daugiausia moterų ir vaikų. Pelnas iš šio nusikalstamo verslo skaičiuojamas milijardais JAV dolerių (Prekyba, 2004b). Europolo duomenimis, vien į Vakarų Europą kasmet parduodama daugiau kaip 120 000 moterų ir vaikų, kitų šaltinių teigimu, šis skaičius kelis kartus didesnis. Vis aktualesnė ši problema tampa Rytų ir Vidurio Europai, kartu ir Lietuvai.

Prekybos moterimis mastai Lietuvoje. Ekspertų vertinimu, Lietuvoje prekybos moterimis mastai yra didžiausi tarp Baltijos valstybių. Nors tikrasis dirbti prostitutėmis išgabenamų moterų skaičius nežinomas (manoma, kad iš Baltijos šalių kasmet išvežama apie 2000–3000 moterų, apie pusę jų iš Lietuvos), ekspertai sutaria, jog nuo 1990 metų (kai buvo užfiksuoti pirmieji tokie atvejai) parduodamų į užsienio viešnamius merginų skaičius didėja, plečiasi ir geografija.

Griuvus Sovietų Sąjungai ir liberalizavus migracijos politiką, Lietuvoje pasireiškė visos problemos, kurios buvo būdingos kaimyninėms Vakarų šalims. Viena aktualiausių – nedarbas – ypač paveikė moteris, tarp jų ir tas, kurios augina vaikus. Bandydamos išgyventi moterys imasi bet kokio darbo, kartais ir seksualinių paslaugų teikimo už pinigus. Neretai bandoma įsidarbinti, kad ir nelegaliai, užsienyje. Prekiautojai žmonėmis naudojami tokia susiklosčiusia situacija ir, parduodami moteris kaip pigią darbo jėgą ir Lietuvoje, ir užsienyje, įstumia jas į modernią vergystę.

Prekyba moterimis glaudžiai susijusi su prostitucijos verslu: vietinės pasilinksminimų/ sekso pramonės plėtra ir moterų pardavimas užsienio šalims – tai dvi to paties reiškinių pusės. Teoriškai galima būtų išskirti tris pagrindines prekybos moterimis kryptis: gatvės prostitucija; sekso paslaugas teikiančios agentūros; moterų „eksportas“ į kitas šalis.

Prekyba moterimis per sieną/moterų „eksportas“ Lietuvoje yra gana naujas reiškinys ir visuomenei, ir teisinėms bei socialinėms institucijoms. Nėra oficialios statistikos, kiek moterų parduota dirbti prostitutėmis užsienyje. Tad tenka remtis tyrimų duomenimis, organizacijų, teikiančių pagalbą aukoms ar policijos archyvine medžiaga, kitais netiesioginiais šaltiniais. 2002 metais, dalyvaujant autorei, atlikti viešosios nuomonės tyrimai parodė, kad net 53,4 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad „daug“ ar „labai daug“ merginų apgaulės

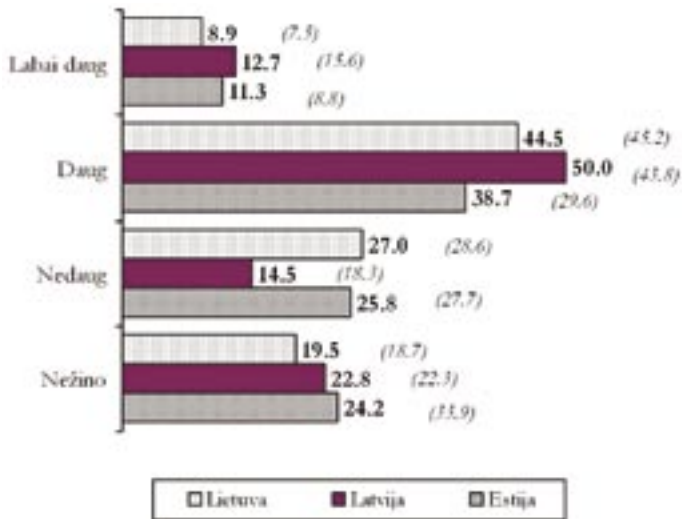
⁶ Šiame skyriuje daugiausia bus kalbama apie prekybą moterimis seksualinio išnaudojimo tikslais, šia tema Lietuvoje yra atlikta keletas tyrimų. Kitos prekybos žmonėmis formos (vergiškas darbas užsienyje, prekyba organais, prekyba vaikais, kt.) Lietuvoje beveik nenagrinėtos.

būdu išvežamos į užsienį dirbti prostitutėmis (3.4. pav.), ir net 6,7 proc. gyventojų su šiuo reiškiniu buvo susidūrę savo artimoje socialinėje aplinkoje, t. y. buvo išvežta ar bandyta išvežti jų artimą draugę, giminaitę, kolegę.

3.4. pav.

Kaip Jūs manote, ar daug moterų/merginų iš Jūsų šalies yra išvežtos į užsienį apgaulės būdu (siūlant kitus darbus) prostitucijos tikslais?, %

(2002 m. duomenimis, skliausteliuose – 2001 m. rezultatai)

Šaltinis: Sipavičienė, Gaidys, 2002

Kalbant apie prekybos moterimis iš Lietuvos **tikslo šalis**, ekspertai teigia, kad geografija keičiasi: anksčiau, t. y. 1990 metų viduryje, tai buvo Izraelis, Graikija, Jungtiniai Arabų Emyratai ir Turkija, o dabar pagrindiniai srautai driekiasi į Didžiąją Britaniją, Vokietiją, Olandiją, Prancūziją, Švediją ir Ispaniją (3.5. pav.). Pasirodo ir naujos egzotiškos šalys, pavyzdžiui, Japonija. Kai kurios šalys, pavyzdžiui, Vokietija, vertinamos ne tik kaip pagrindinio tikslo šalys, bet ir kaip tranzito šalys, kur prekybos žmonėmis aukos perparduodamos į kitas valstybes – italams, ispanams, turkams ir t. t.

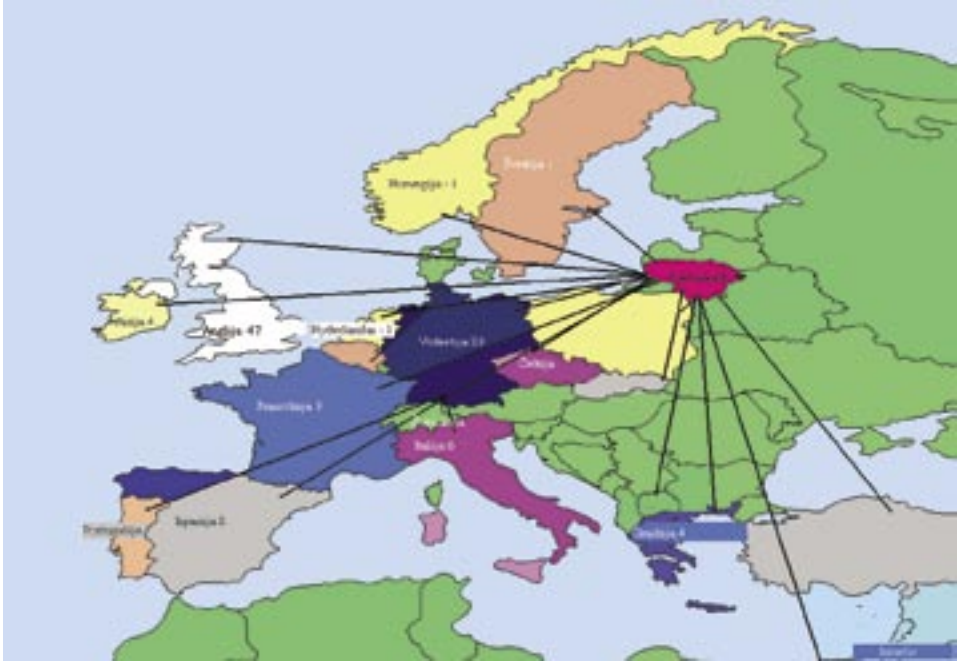
Socialinis demografinis portretas*. Agreguoti 6 pagrindinių Lietuvos NVO, teikiančių pagalbą prekybos žmonėmis aukoms, ir Tarptautinės migracijos organizacijos duomenys bei kiti šaltiniai rodo, kad į prostitucijos verslą

* Šiame poskyryje bus naudojami TMO Vilniaus biuro sukurtos bendros prekybos žmonėmis aukoms pagalbą teikiančių organizacijų duomenų bazės rodikliai. Čia surinkti ir susisteminti duomenys apie prekybos žmonėmis reiškinį Lietuvoje įstojus į ES. Depersonalizuotus duomenis apie prekybos žmonėmis aukas pateikė 6 pagrindinės pagalbą teikiančios organizacijos: Klaipėdos Socialinės ir psichologinės pagalbos centras, Lietuvos Caritas projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms“, Dingusių žmonių šeimų paramos centras, Vilniaus m. motinos ir vaiko pensionas, Anykščių bendruomenės centras ir TMO Vilniaus biuras (IOM, 2005)

įtraukiamos moterys iš skirtingų socialinių demografinių sluoksnių, nors didžiąją dalį sudaro jaunos merginos ir moterys (amžiaus vidurkis 24,5 metai, 3.6.pav.) iš vadinamųjų rizikos grupių.

3.5. pav.

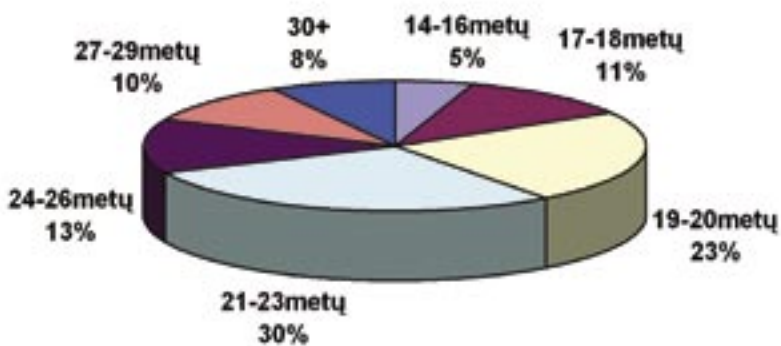
Prekybos žmonėmis iš Lietuvos tikslo šalys

Šaltinis: IOM, 2005

3.6. pav.

Prekybos žmonėmis aukų amžius

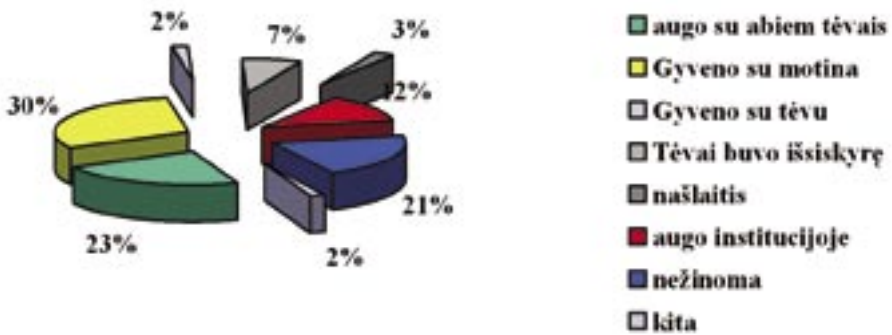

Šaltinis: IOM, 2005

Beje, net 16 proc. nukentėjusiųjų yra nepilnametės, iš jų apie trečdalį – vaikai iki 16 metų amžiaus. Pastaraisiais metais stebima nepilnamečių aukų skaičiaus augimo tendencija, tačiau į prekybos žmonėmis tinklą pakliūva ir vidutinio amžiaus moterys – 8 proc. sudaro trisdešimtmetės ir vyresnės.

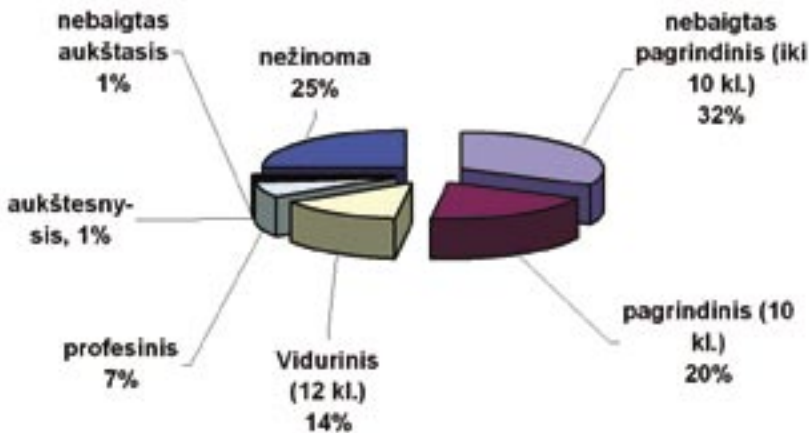
Duomenys (2005 m.) rodo, kad dauguma prekybos moterimis aukų kilusios iš ypač pažeidžiamos aplinkos – iš nepilnų šeimų (32 proc.) ar augo visai be tėvų (15 proc., didžioji dalis specialiose institucijose) ir tik 23 proc. turėjo vadinamąją normalią šeimą – abu tėvus (3.7. pav.).

3.7. pav.
Prekybos žmonėmis aukų tėvų šeima

Šaltinis: IOM, 2005

3.8. pav.
Prekybos žmonėmis aukų išsilavinimas

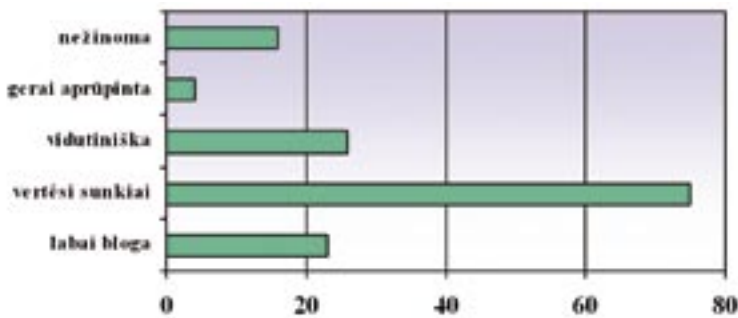
Šaltinis: IOM, 2005

Išsilavinimas. Kaip rodo duomenys, į prekybos žmonėmis spąstus pakliūva dažniausiai žemesnį nei vidurinį išsilavinimą turintys asmenys (3.8. pav.) – 35 proc. yra nebaigę ir 10 klasių, pagrindinį išsilavinimą turi 20 proc. prekybos žmonėmis aukų. Tik 12 proc. turi vidurinį, o 7 proc. – profesinį išsilavinimą.

Ekonominė padėtis prieš tampant prekybos žmonėmis auka taip pat dažniausiai sunki – daugiau nei pusė vertėsi „sunkiai ar net labai sunkiai“ (54 proc.) ir tik 3 proc. apibūdino savo ekonominę situaciją kaip „gerai aprūpintą“ (3.9. pav.). Tai nenuostabu, nes tik 4 proc. aukų turėjo pastovų darbą, dar 3 proc. – laikiną (3.11. pav.). Absoliuti dauguma niekur nedirbo – buvo bedarbės (37 proc.), moksleivės (23 proc.) ar augino vaikus (16 proc.). Iš tiesų, nors 72 proc. aukų yra vienišos, didžioji dalis turi vaikų (53 proc.), kai kurios turi net tris ir daugiau vaikų, kuriuos reikia išlaikyti. (3.10. pav.)

3.9. pav.

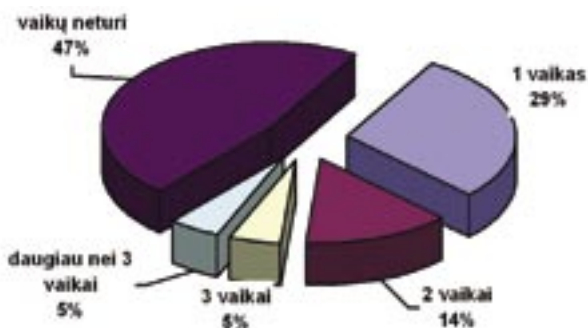
Ekonominė padėtis prieš tampant prekybos žmonėmis auka

Šaltinis: IOM, 2005

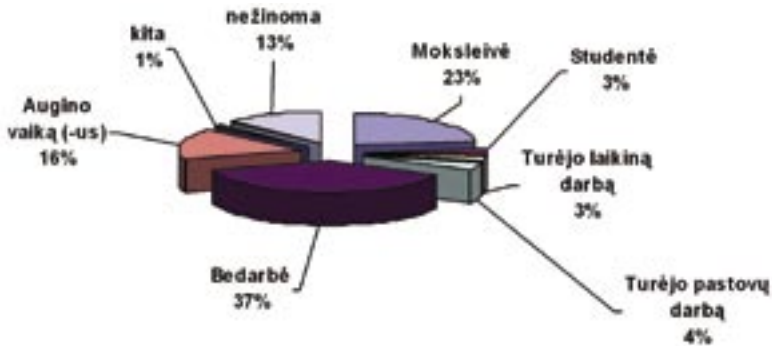
3.10 pav.

Prekybos žmonėmis aukų vaikai

Šaltinis: IOM, 2005

3.11. pav. Statusas prieš verbavimą

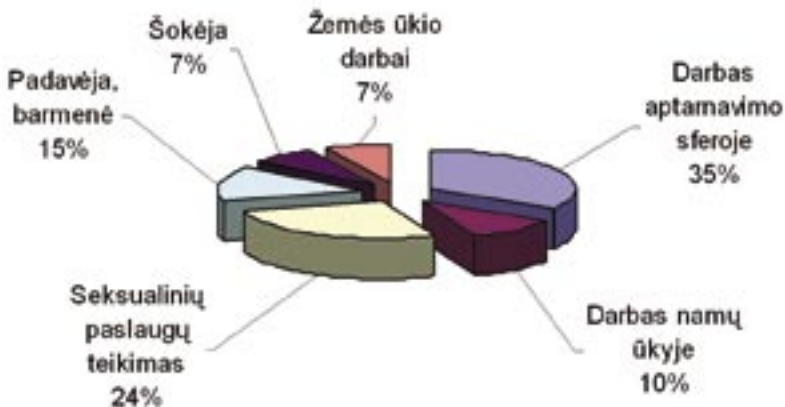

Šaltinis: IOM, 2005

Nemažą įtaką prekybai moterimis klestėti turi ir **ekonominiai veiksniai** – į užsienį vykstama tikintis užsidirbti. 2002 metais TMO atliktų viešosios nuomonės tyrimų duomenimis, net 75,1 proc. Lietuvos gyventojų kaip išvykimo į užsienį priežastį nurodo darbo paieškas, 44,6 proc. – perspektyvų nebuvimą, 55,9 proc. mano, kad moterys vyksta, nes tikisi greitų didelių pinigų.

Pačios prekybos žmonėmis aukos taip pat nurodo, kad į užsienį vyko dirbti, kaip jos tikėjosi, padavėjomis, šokėjomis, pagalbininkėmis namų ar aptarnavimo srityje, tačiau net 24 proc. neslepia, kad žinojo, jog teks dirbti pasilinksminimų industrijoje ir teikti seksualines paslaugas (3.12. pav.).

3.12. pav. Kokio darbo tikėjosi moterys, tapusios prekybos žmonėmis aukomis?

Šaltinis: IOM, 2005

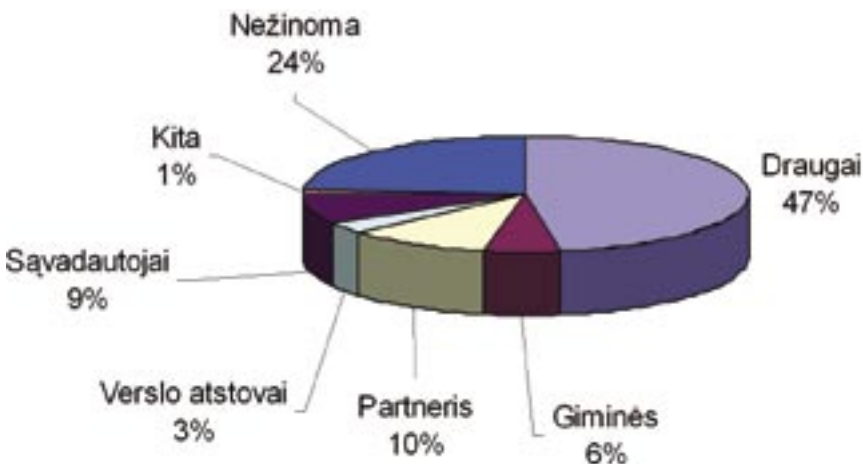
Vertinant **prekeivių motyvus**, tyrimų duomenys rodo (tą patvirtina ir ekspertai), kad pagrindinė prekybos moterimis priežastis yra dideli pinigai. Prekeivių žmonėmis gaunami pelnai prilyginami pelnams iš narkotikų ar

ginklų kontrabandos. Troškimas turėti pinigų verčia žmones pamiršti ir ignoruoti moralinius bendravimo standartus, niekas negalvoja apie padarytą žalą kitiems. Senos patriarchalinės tradicijos taip pat turi įtakos prekybos moterimis verslui. Tačiau egzistuoja ir antra medalio pusė: prekybos moterimis plitimą skatina ir besiplėtojanti išsivysčiusių šalių sekso bei pasilinksminimų industrija, kurios vietinė „darbo rinka“ negali ar nenori užpildyti. Procesą veikia ir išstumiantys (iš Lietuvos) veiksniai, ir pritraukiantys – pigios seksualines paslaugas teikiančios „darbo jėgos“ paklausa tikslo šalyse.

Verbavimas. Šiuo metu pagrindinis būdas įtraukti Lietuvos moteris ir merginas į sekso industriją užsienyje – tai apgaulė ir pažadai. Dažnai merginoms siūlomas „padorus“ darbas – auklės, viešbučių tvarkytojos, padavėjos kavinėse, baruose, darbas namų, žemės ūkyje ir pan., t. y. tos sritys, kur iš tiesų reikalingas ir naudojamas migrantų (tarp jų ir nelegalių) darbas ir kur, kaip daugeliui yra žinoma iš žiniasklaidos ar kitų šaltinių, iš tiesų dirba daug lietuvių. Viena iš ypač jaunimą viliojančių sričių – darbas modelių agentūrose. Atlyginimas taip pat būna viliojantis. Tačiau atvykus į užsienį situacija keičiasi. Vienintelis darbas, kuris siūlomas ar prievarta brukamas, – prostitucija/konsumacija. Pastaraisiais metais verbavimas tapo itin subtilus ir užslėptas, neretai per neformalius anksčiau migravusių lietuvių – pažįstamų ar net giminių (3.13. pav.) – tinklus ir naudojant netiesioginę prievartą, pavyzdžiui, įklampinant į skolas, neretai menamas. Tad identifikuoti tokius atvejus iš tikrųjų labai sunku, trūksta ir patikimos informacijos. Be to, procesas plinta ir, kaip rodo 2005 metų duomenys, prekybos žmonėmis atvejų pasitaiko jau beveik visuose Lietuvos regionuose (3.14. pav.), nors daugiausia problemų šiuo metu kelia Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos miestai bei Marijampolės, Mažeikių ir Kėdainių rajonai.

3.13. pav.

Prekeiviai žmonėmis - kas jie?

Šaltinis: IOM, 2005

Šioje knygoje pateikti įvairiais metais atliktų tarptautinės gyventojų migracijos Lietuvoje tyrimų rezultatai ir šių dienų gyventojų migracijos situacijos analizė. Tyrimai rodo, kad tarptautinė gyventojų migracija yra daugiaplanis, dinamiškas procesas, turintis nepaprastai didelę reikšmę kitiems demografiniams, socialiniams, ekonominiams, o neretai ir politiniams procesams, šalies saugumui. Tad būtinas pastovus šių procesų monitoringas. Deja, tik dalis migracijos srautų fiksuojama statistiškai ir todėl užregistruojamas tik pats migracijos faktas, bet neatskleidžiamos jos priežastys, nenumatomos pasekmės. Gilesnei analizei ir perspektyvų vertinimui būtini išsamūs giluminiai tyrimai, kurių šiuo metu Lietuvoje labai trūksta.

Nors Lietuvos Vyriausybė ir reiškia susirūpinimą esama gyventojų migracijos padėtimi, o emigracija įvardijama kaip viena iš Lietuvos nacionalinio saugumo grėsmių, realių priemonių ką nors keisti vis dar pasigendama, visapusiški moksliniai tyrimai nėra remiami (visi šioje knygoje aprašyti tyrimai buvo remiami užsienio donorų ar tarptautinių organizacijų). Dalinės priemonės, išskaidytai vykdomos įvairių institucijų, situacijos iš esmės nekeičia - reikalingas mokslo ir valstybinių institucijų glaudus bendradarbiavimas, tarpusavio supratimas. Parama migracijos tyrimams, jų rezultatų naudojimas (ar ignoravimas) priimant politinius sprendimus gali lemti ne tik migracijos procesų raidą, bet ir Lietuvos ateitį: ar Lietuva neišsivaikščios, ar bus kam dirbti Lietuvoje ar atvirkščiai, ar migracija duos socialinę ekonominę ir kultūrinę naudą.

LITERATŪRA

1. Demografijos metraštis 2004. Statistikos departamentas, Vilnius, 2005.
2. Economic Migration and the Lisbon Agenda: bridging the Gap. Policy Dialog – 28 June 2005. European Policy Centre, 2005.
3. Frejka T., Sipavičienė A. ir kt. Changing international migration patterns in Central and Eastern Europe. In: Evolution or Revolution in European Population. European Population Conference, Milano, Franco Angeli, 1995, p. 213-226.
4. Frejka T., Okolski M., Sipavičienė A. ir kt. Economic and social consequences of international population movements in Central and Eastern Europe in the early 1990's. // International population conference. Vol.1., Peking, 1998, p. 7-19.
5. Gurak D.T., Fe Cases. Migration Networks and the Shaping of migration systems. In: International Migration Systems: a global approach, 1992.
6. Hagos programa: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje (2005/C 53/01).
7. Hakim C. Research Design: strategies and choices in the design of social research. London, Routledge, 1987.
8. Hamel J. The case method in Sociology. *Current Sociology*, vol. 40, No 1, 1992.
9. International migration in Lithuania: causes, consequences, strategy. Vilnius: UN/ECE, LFSI, 1997, ISBN 9986-523-39-7, 349 p. (ats. red. A. Sipavičienė).
10. International Migration in the Baltic States: New patterns and Policy. IOM Helsinki Report 6, Helsinki 1996, 46 p.
11. IOM. Counter-trafficking: Creation of the Unified data base for Social Assistance providing Organizations in Lithuania. Final Report to Donors, October 2005 (nespausdintas).
12. Kelly E. Journeys of Jeopardy: A Review of Research on trafficking in Women and Children in Europe. *IOM Migration research Series*. Geneva: IOM, 2002, No. 11.
13. Ketinimai vykti į užsienį. Reprezentatyvi gyventojų apklausa 2005.04.7-10. VILMORUS, 2005.
14. Massey D. S. Theories of international migration: review and appraisal. *Population and Development Review*, New York, 1993, vol. 19. No 3.
15. Massey D. S. International migration at the Dawn of the Twenty – First Century: The Role of the State. *Population and Development Review*, New York, 1999, vol. 25, No. 2.
16. Mobility of Scientists in Lithuania: Internal and External Brain Drain. Vilnius 1996 ISBN 9986-523-22-2, 127 p. (ats. red. V. Stankūnienė).
17. Morawska E. The Sociology and Historiography of Migration. In: Immigration reconsidered: History, Sociology and Politics. N.Y., Oxford University Press, 1990.
18. Okólski M. Trafficking in Women in the Baltic States: Sociological Module. *Trafficking in Women and Prostitution in the Baltic States: Social and Legal Aspects*. Helsinki: IOM, 2001.
19. Payne G.R., Dinqwall J. et al. Sociology and Social research, London-Boston, Routledge and Kegan Paul, 1981.
20. Petras E. M. The global labor market in modern world economy. In: Global trends in Migration: Theory and research on International Population Movements. Staten Island, New York: Center for Migration Studies, 1981.
21. Piore, M. Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies. Cambridge University Press, 1979.

22. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Vilnius, 2004 (a), 212 p. (ats. red. A.Sipavičienė).
23. Prekyba moterimis: Problema, prevencija, pagalba aukoms. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams. TMO, VU. Vilnius, 2004 (b) (ats. red. A.Sipavičienė).
24. Rogaitė L. Prekyba moterimis: socialinis fonas ir įtraukimo būdai. VU sociologijos bakalauro darbas, 2004 (nespausdintas).
25. Ruggiero V. Trafficking in Human Beings: Slaves in Contemporary Europe. *International Journal of the Sociology of Law*. 1997, No. 25.
26. Migrant Trafficking and Human Smuggling in Europe: A review of the evidence with case studies from Hungary, Poland and Ukraine. Geneva: IOM, 2000.
27. Salt J., Stein J. Migration as a Business: The Case of Trafficking. *International Migration*. Oxford, 1997, vol. 35(4).
28. Salt J. Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective. *Perspectives on Trafficking of Migrants*. Geneva: IOM, 2000, Special Issue 1.
29. Shelley L. Trafficking in Women: The Business Model Approach. *The Brown Journal of World Affairs*. 2003, vol. 10, Issue 1.
30. Sipavičienė A. Nelegalių migrantų tranzitas per Lietuvą. – Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, LFSI, 1997, 66 p.
31. Sipavičienė A., Tureikytė D. Illegal Migration in Lithuania: Trends, Current State and Problems. In: *Managing Migration in the Baltic States in the framework of EU Enlargement*, IOM Helsinki, 2000, p. 203-262.
32. Sipavičienė A. International Migration/ Mobility under Conditions of Changing Socio-Economic and Geopolitical Orientation (Lithuania). RSS No 641/1998 Research Report (nespausdintas).
33. Sipavičienė A., Stankūnienė V. Nelegalnaja migracija i utečka umov v Litve: rezultaty issledovanija 90-ch godov. Kn.: *Migracija v SNG i Baltiji: čerez pazličija problem obščemu informacionomu prostranstvu*. Moscow, 2001, p. 23-35.
34. Sipavičienė A. The Baltic route: the trafficking of migrants through Lithuania. – Budapest: IOM MIP, 1997, 46 p.
35. Sipavičienė A., Gaidys V. Prekyba moterimis Baltijos šalyse: visuomenės požiūris ir informuotumas. Vilnius, 2002, ISBN 9955-9594-0-1, 45 p.
36. Skeldon R. Trafficking: A Perspective from Asia. *Perspectives on Trafficking of Migrants*. Geneva: IOM, 2000, Special Issue 1.
37. Stark O. *The migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell, 1991.
38. Stark O., Taylor E., Yitzhaki Sh. Migration, remittances and inequality: a sensitivity analysis using the extended Gini Index. *Journal of Development Economics* 28, 1988.
39. Tarptautinė migracija. Kn. *Lietuva stojant į Europos Sąjungą. Ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė* (red. R.Lazutka, V.Matulionis, V.Stankūnienė), STI. Vilnius, 2004.
40. Tanner Arno. Eastern Europe threatened by brain drain. In: *European Security* Vol.13, 2005.
41. Teisėsaugos institucijų veikla susidūrus su prekyba žmonėmis. Praktinis vadovas teisėsaugos institucijoms. TMO, STI. Vilnius, 2005 (ats. red. A.Sipavičienė).
42. Traser Julianna; Venables, Tony (ed), Report on Free Movement of Workers in EU-25. Brussels, August, 2005.
43. Taylor J. E. Differential migration, networks, information and risk. *Research on Human Capital Development, vol. 4, Migration, Human Capital and Development*. Greenwich, Conn.: JAI Press, 1986.
44. Todaro M. P. *International migration in developing countries*. Geneva: International

- Labor office, 1976.
45. Tureikytė D., Sipavičienė A. *Nelegali Migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos*, Vilnius 2000, 110 p.
  46. Van Impre, K. People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking. *Perspectives on Trafficking of Migrants*. Geneva: IOM, 2000, Special Issue 1.
  47. World Migration 2003: Managing Migration Challenges and Responses for People on the Move. *IOM World Migration Report Series*. Geneva: IOM, 2003, vol. 2.
  48. Yin R. K. The case study method as a tool for doing evaluation. *Current Sociology*, vol. 40, No. 1, 1992.
  49. Žalioji knyga. Dėl ES pozicijos ekonominės migracijos valdymo klausimų. Briuselis, 11.1.2005 KOM (2004) 811.
<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=49256&Condition2>
  50. www.lietuvauzsienyje.com
  51. www.migracija.lt
  52. www.pasienis.lt

Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė / Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas, Audra Sipavičienė. – Vilnius, 2006.

ISBN 9955-697-03-2

Šioje knygoje pateikti įvairiais metais atliktų tarptautinės gyventojų migracijos Lietuvoje tyrimų rezultatai ir šių dienų gyventojų migracijos situacijos analizė. Knyga skirta plačiam ratui skaitytojų, besidominčių gyventojų migracija Lietuvoje.

UDK 325.1 (474.5)
Si-112

Spausdino UAB „Multiidėja“, Verkių g. 30-14, Vilnius
Tiražas 500 egz.

